

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן **יואל טייטלבוים** זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

סעודה שלישית פרשת

ואתחנן תשב"ו - חלק א

בעיר שערץ ספרינגס יע"א

יסודות באמונת יחוד ה', ובכוונת פסוק ראשון דקריאת שמע

- שְׁמַע יִשְׂרָאֵל הַכוּנָה עַל יִשְׂרָאֵל סָבָא • בשעת קריאת שמע אומרים ליעקב אבינו "אותו הדבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו" • ביאור המדרש: ימות משה "ומאה כיוצא בו" • ביאור הפסוק: כִּי לָקַחָה מִיַּד ה' "בְּפָלִים" בְּכָל חֲמַאֲתֶיהָ • המצטער על חורבן בית המקדש נחשב לכפרת עוונות כאילו נחרב בימיו • אחת לחמשים שנה יורד נשמת משה רבינו בכל דור, כדי ללחום נגד הערב רב • כשעושים תשובה, היסורים מתקוני החטא הם ע"י רַחֲמִים וְחֶמְלָה מִה שִׁיכּוּלִים לִסְבּוֹל זֹאת בְּקִלּוֹת •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 1-514-585-3040

פאר הגהות און קאמענטארן לאזט א מעסעדזש אויף 1850-352-347. צו נעמען א חלק דורך א קרעדיט קארטל: 2199-673-718

קינטרס 111

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (ארץ ישראל)

718-298-4641 (אמעריקא)

(פון אייראפע 3333419-72-972+)

צו הערן די תורה ואתחנן תשכ"ו - חלק א

דרוקט: #→5→16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

17 מתוך 64 מינוט) קלאָר

★★★★★

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ח בר אבן ובר אוריין, דמותו היתה לאות ולמופת
בשקידת התורה, בעבודת התפילה, ובמשא ומתן באמונה

רבי שמואל בנימין ע"ה סופר

כ"ר מרדכי אפרים פישל ז"ל

תלמידי חב"ד למרן רביה"ק זי"ע וגם כתב מחודו"ת

נפטר כ' אב תשס"ב לפ"ק

הרבני החסיד המפואר

הנה בתורה והשתעשע בספרי תלמידי הבעש"ט,

הסתופף בצל רביה"ק זי"ע וזכה לשמש צדיקים

רבי אברהם ב"ר נפתלי הירצקא ז"ל

"אקאבאוויטש"

נפטר י"ג אב תשמ"ט לפ"ק

הרה"ח עושה צדקה וחסד בגלוי ובסתר

רבי אהרן יושע ב"ר שמואל ז"ל

ראזענבוים

מתלמידי רביה"ק זי"ע בישיבת תורה ויראה סאנו סטריט

שבק לן חיים ביום ג' אב תשע"ט לפ"ק

הרה"ח הנגיד הנכבד בונה ומקים עולמות של תורה

רבי ניסן ז"ל לעווין

ב"ר אפרים משה הלוי

מוק"ק ווינא יצ"ו

נפטר י"ב אב תשס"ו לפ"ק

האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'

מרת צבי' רעכיל ב"ר אליעזר הלוי ע"ה

אשת הרה"ח יוסף וויינשטאט ז"ל

נפטרה כ"א אב תשע"ז לפ"ק

האשה החשובה והצנועה טובת לב ובעלת חסד

מרת גיטל ב"ר אהרן הכהן ע"ה

אשת הרה"ח יעקב יושע מירנויער ז"ל

נפטרה י"ב אב תשע"א לפ"ק

האשה החשובה והצנועה מרת רבקה רחל ב"ר חיים אליהו ז"ל קאהן

נפטרה י' אב תשע"א לפ"ק

תנצב"ה

KolSatmar.com

יז

קושיא ט - מתוך הדרוש

[אֶעֱבְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן וְגו'.

איתא במדרש רבה (ואתחנן ז, י), אמר לו הקב"ה למשה, אתה רוצה לאחוז את החבל בשני ראשין, אמר לו אם אֶעֱבְרָה נָא אתה מבקש לקיים, בטל קלח נָא (שלא יד, יט), ואם קלח נָא אתה מבקש לקיים, בטל אֶעֱבְרָה נָא. אמר רבי יהושע בן לוי, כיון ששמע משה רבינו כך, אמר לפניו, רבונו של עולם ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תנוק צפורנו של אחד מהם.

ויש להבין דהתינת מה שמסר נפש עצמו עבור טובת ישראל זהו דבר המובן, אבל מה שאמר שימותו "מאה" אחרים כדי שלא תנוק צפורנו של "אחד" מהם, זה אינו מובן, כי הלא גם המאה האחרים הם מבני ישראל, ולא ימותו מאה עבור טובת האחד].

(הקושיא בדברי רבינו באות קסח)

יח

קושיא י - מתוך הדרוש

(י) [גם צריך ביאור על מי הכוונה באומרו מאה "כיוצא בו", וכי מי הוא כיוצא בו של משה].

(הקושיא בדברי רבינו באות קסט)

יט

קושיית ודיוקים בפסוק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל

קושיא יא

בדברי חכ"ל וראשונים מבואר, דפסוק זה הוא "ציווי" על אמונת אחדות הבורא

ס'שטייט אין די וואַכעדיגע סדרה: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.

לדברי חכמינו ז"ל - לאָמיר זען - [נמצא כי] דער [ה'] אֶחָד איז אַ "ציווי" [שמחוייב

כל אחד לידע ולהאמין באחדות הבורא ב"ה ולייחד שם השי"ת]^א.

אַזוי ווי ס'איז געדרענגען פון אָנְכִי ה' אֱלֹהֵיךָ (יתרו כ, ב) [מצות אמונת 'מציאות' ה' (עיקר

הראשון מה"ג עיקרים)]^ב, כך מפסוק זה נלמד מצות אמונת [אחדות] הבורא ברוך הוא (עיקר השני

מה"ג עיקרים).

^א וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין י, א) בבאור הי"ג עיקרי אמונה, וז"ל: היסוד השני יחוד השם יתברך, כלומר שנאמין שזה שהוא סבת הכל [הוא] אחד וכו', הוא השם יתברך אחד באחדות שאין כמותה אחדות, וזה היסוד השני, מורה עליו מה שנאמר שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.

ובספר המצות (מצות עשה ב) כתב: מצוה ב' היא הציווי שצונו באמונת היחוד, והוא שנאמין כי פועל המציאות וסבתו הראשונה אחד, והוא אומרו יתעלה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד, וברוב המדרשות תמצאם יאמרו על מנת ליחד את שמי, על מנת ליחדני, ורבים כאלה, רוצים בזה המאמר שהוא אמנם הוציאנו מן העבדות ועשה עמנו מה שעשה מן החסד והטוב, על מנת שנאמין היחוד, כי אנחנו חייבים בזה. והרבה מה שיאמרו "מצות יחוד", ויקראו גם כן זאת המצוה "מלכות שמים", כי הם יאמרו (ברכות יג.) כדי לקבל עליו עול מלכות שמים, רוצים לומר להודות ביחוד ולהאמינו.

ובספר יד החזקה כתב (יסודי התורה א, ז): אלוך זה אחד הוא ואינו שנים וכו', אלא אחד שאין כיחודו אחד מן האחדים הנמצאים בעולם וכו', יחוד שאין יחוד אחר כמותו בעולם וכו'. וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד.

[וכן כתב הרא"ה באורך בספר החינוך (כאן, מצוה תיז)].

^ב וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין י, א) בבאור הי"ג עיקרי אמונה, וז"ל: היסוד הראשון. להאמין 'מציאות' הבורא יתברך, והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות, הוא עילת המציאות, הנמצאים כולם בו קיום מציאותם וממנו קיומם, ואל יעלה על הלב העדר מציאותו, כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו, ואם נעלה על לבנו העדר העדר הנמצאים כולם וזולתו לא יתבטל

ב

ורש"י מפרש ביאור הפסוק, ה' אֱלֹהֵינוּ, שהוא אלקינו עתה ולא אלקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אֶחָד, שלעתיד יקראו כולם בשם ה'.

[אָבער] רש"י טייטשט³, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ, אַצינדערט איז נאָר אֱלֹהֵינוּ, נישט [פון] די אומות העולם, נישט אלקי האומות, [און] לעתיד וועט זיין ה' אֶחָד, אַלע אומות וועלן [מודה] זיין, [כדרכיב] (זכריה יד, ט) וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָעָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה ה' אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד, וועלן די אומות אויך מודה זיין. אַזוי טייטשט רש"י דעם פסוק.

כא

והקשה המזרחי והגור אריה: דלפי פירש"י נמצא דענין הכתוב הוא "סיפור" מה שיהיה לעתיד, וקשה רמזכ מדרברי כחול' דהוא "ציווי". ומה שתירצו כי ה' אֶחָד הוא ציווי, ויתור לשון ה' אֱלֹהֵינוּ הוא ענין "סיפור" דלעתיד, זה דחוק בהמשך הכתוב.

יא) פרעגט דער מזרחי¹, לפי זה איז דאָך עס אַ "סיפור", ער 'דערציילט' מיר, היצט איז אֱלֹהֵינוּ און לעתיד וועט זיין אֶחָד, אָבער נישט קיין "ציווי". [והלא קיימא לן] ס'איז דאָך עפעס אַ "ציווי" דער פסוק, מ'זאָל וויסן אחדות הבורא ברוך הוא, [און] לפי זה איז דאָך עס אַ "סיפור". אַזוי פרעגט דער מזרחי, און בלייבט בצריך עיון [והיינו שנדחק שם ליישב].

דער גור אריה פלאַגט זיך [גם כן ליישב]².

מציאות הש"י ולא יגרע, ואין האחדות והאדנות אלא לו לבד השם יתברך שמו, כי הוא מסתפק [די לן] במציאותו ודי לו בעצמו ואין צריך במציאות זולתו, וכל מה שזולתו מן המלאכים וגופי הגלגלים ומה שיש בתוכם ומה שיש למטה מהם הכל צריכין במציאותם אליו, וזה היסוד הראשון מורה עליו דיבור אָנְכִי ה' אֱלֹהֵיךָ.

ובספר המצות (מצות עשה א) כתב: מצוה א' היא הציווי אשר צונו להאמין האלקות, והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות, והוא אמרו אָנְכִי ה' אֱלֹהֵיךָ. ובסוף גמרא מכות אמרו וכו' אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו. הנה כבר התבאר לך שאנכי ה' מכלל תרי"ג מצות, והוא ציווי באמונה כמו שבארנו. ובתחלת ספרו יד החזקה כתב (יסודי התורה א, א-1): יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו וכו'. וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר (יתרו ב, כ) אָנְכִי ה' אֱלֹהֵיךָ, וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה שנאמר לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי, וכופר בעיקר, שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו.

³ ברש"י (ו, ד): ה' אלקינו ה' אחד. ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (צפניה ג, ט) כִּי אֶזְאָהֶפֶךְ אֶל עַמִּים שָׁפָה בְּרוּרָה לְקָרָא כֻּלָּם בְּשֵׁם ה', ונאמר (זכריה יד, ט) בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה ה' אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד.

¹ במזרחי שם: אך קשה, דלפי זה האי קרא, לאו בייחודו יתברך קמירי, אלא שמודיענו שהוא עתיד להיות אחד לכל האומות, ולא כמו עכשיו, שיש לכל אומה ואומה אלוה בפני עצמו. ואין הדבר כן, שהרי ייחודו יתברך ושהוא מצות עשה, לא למדו אותו רבותינו ז"ל אלא מהאי קרא. ואמרו רבותינו ז"ל (ברכות ג,): שצריך להאריך בל"ת של אחד, עד שיגמור בכונתו מחשבה, שהוא אחד בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם.

ושמא יש לומר, ד"אלקינו" דהכא הוא דקאי דריש, דהוה ליה למכתב שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶחָד, או ה' אלקים אחד, מאי "אלקינו", לומר לך שה' שהוא עכשיו אלוה שלנו בלבד ולא לשאר האומות, יבא זמן שיהיה אלוה לכל האומות, ואז יהיה ה' אחד לכולם. אבל לעולם עיקר ייחודו יתברך מהכא נפקא. וכאילו אמר, שמע ישראל, שעכשיו בלבד ה' אלקינו ולא לשאר האומות, אבל יבא זמן שיוודו בו כל האומות ויאמרו ה' אחד, שאין כייחודו אחד מן האחדים (לשון הרמב"ם יסודי התורה א, ז), והוא אחד בשמים ובארץ ובארבע רוחות העולם.

² בגור אריה שם: הקשה הרא"ם, דאם כן עיקר קרא לא ביחוד איירי, אלא שהוא מודיע לנו שיהיה לבסוף אחד, ואין הענין משמע כן, שהרי זהו יחודו של הקב"ה.

ואין דבריו קשיא כלל, אדרבה, זהו עיקר יחודו של הקדוש ברוך הוא, שבוה נראה אחדותו של הקב"ה שהוא עתה אחד, שהרי לבסוף יהיה אחד לגמרי, ומה תראה שעתה מה שנתן כח לשָׁרִים ולמלאכים, שאינם

ער זאָגט [המזרחי], ס'איז ביידע. דער אמת איז [כי] ה' אַחַד איז אַ "ציווי", אָבער פונדעסטוועגן ה' אַלְקִינוּ איז אַ "סיפור", [אז] אַצינדערט איז נאָר אַלְקִינוּ. [אָבער על כל פנים] ס'איז אָביסל שווער דעם פסוק [צו] אויסטייטשן [לפי פירוש רש"י].

כב

הקדמה לקושיא יב-ג

במדרש רבה מפרש הרישא שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל", דאנו אומרין זאת בכל יום לעקב אבינו, בדרך שאמרו לו השבטים "כשם שאין בלבך אלא ה' אחד, כך אין בלבנו אלא ה' אחד".

דער מדרש גייט גאָר אָן אַנדערן דרך.

דער מדרש רבה זאָגט, שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל", זאָגט ער [אז] אידן האָבן זוכה געווען צו "קריאת שמע" פון יעקב אבינו.

[וכמבואר בגמרא] יעקב אבינו האָט געזאָגט שמא יש בכם פֶּסוּל, [דקודם הסתלקותו] ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, האָט ער געזאָגט שמא יש בכם פֶּסוּל, האָבן זיי געזאָגט ניין, כשם שאין בלבך אלא אַחַד, כך אין בְּלַבְנוּ אלא אַחַד, פתח ואמר בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. - ס'איז דאָךְ אַ גמרא אין פסחים. האָבן אידן, דעם [אמירת ה'] "אַחַד" האָבן אידן מקבל געווען דעמאָלטס ביי יעקב אבינו. איבערדעם זאָגט מען [שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל" וגו'].

גורעים כלל מיחודו של הקב"ה, לפי שהוא אינו רק דבר שהוא שאלו להם לזמן ולא יהיה לנצח, ולבסוף שישוב הכל אל אחדותו נראה שהוא אחד ברוך הוא, ומיוחד בפי הכל.

¹ וז"ל רבינו בס"ג ואתחנן תשכ"ז: און דער גור אריה פאָרענטפערט עס [קושיית המזרחי, אז] דער פסוק זאָגט, ווייל ס'וועט לעיתיד זיין [ה' אחד], איז אַ סימן אַז ס'איז היצט שוין אויך אַזוי, אַז דאָס איז אמת. אַזוי טייטשט ער עפעס, דאָס איז דער תוכן דערפון, ער איז מאריך. - אָבער דער אמת דארף מען [נאָך] אַלץ פאַרשטיין וכו', דער אמת איז עס דאָך טאַקע אַזוי ווי דער גור אריה זאָגט, ס'איז טאַקע אמת, [אבל קשה] נו זאָל מען גראָד זאָגן [ה' אחד] וכו', וואָס דארף מען דערציילן [ה' אלקינו] לכאורה.

² בדברים רבה (ואתחנן ב, לה): שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל. מהיכן זכו ישראל לקריאת שמע, משעה שְׁנִטָה יעקב למיתה קרא לכל השבטים, ואמר להן, שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחווים לאלוה אחר, מנין, שכן כתיב (ויחי מט, ב) הִקְצֹצוּ וְשָׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְגו' מהו וְשָׁמְעוּ? אַל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם, אמר להן "אַ-ל יִשְׂרָאֵל" אֲבִיכֶם הוא, אמרו לו שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל" ה' אַלְקִינוּ ה' אַחַד, והוא אומר בלחישת בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. אמר רבי לוי, ומה ישראל אומרים עכשיו, שְׁמַע "אבינו יִשְׂרָאֵל", אותו הדבר שצויתנו נוהג בנו, ה' אַלְקִינוּ ה' אַחַד. וכן הוא בבראשית רבה (ויחי צח, א): אלעזר בן אחוי אמר, מכאן זכו ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם קרא לשנים עשר בניו אמר להם שמעו א-ל ישראל שבשמים אביכם [והכי פירושו, ושמעו שא-ל ישראל שבשמים הוא אביכם ואין זולתו. עץ יוסף], שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקב"ה. אמר לו שמע ישראל אבינו, כשם שאין בלבך מחלוקת על הקב"ה כך אין בלבנו מחלוקת, אלא ה' אַלְקִינוּ ה' אַחַד. אף הוא פירש בשפתיו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל, הדא הוא שישאל משכמים ומעריבים בכל יום ואומרים שמע "ישראל אבינו ממערת המכפלה", אותו דבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו, ה' אַלְקִינוּ ה' אַחַד. [ועיין מענין זה ברמב"ם הלכות קריאת שמע (א, ד)].

³ בגמרא פסחים (נו): ואנן מאי טעמא אמרינן ליה [לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, בשעת קריאת שמע]. כדדריש רבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספד ואגידה לכם (ויחי מט, א), ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, אמר שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אַלְקִינוּ ה' אַחַד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן היכי נעביד, נאמרוהו, לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו, אמרו יעקב. התקינו שיהיו אומרים אותו בחשאי.

[דהנה] לכאורה וואָס איז דער פשט טאַקע [לפי פשוטו דישראל קאי על הכלל ישראל, מה שדייקא במצוה זו אומרים] "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", [והלא] די גאַנצע תורה האָט מען [דאָך] אָנגעזאָגט פאַר "אידן", וועמען דען האָט מען געזאָגט ה' אַלְקִינוּ ה' אֶחָד, וואָס איז דער הקדמה [שְׁמַע יִשְׂרָאֵל]?

[נאָר] דער מדרש טייטשט שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל" מיינט מען "יעקב אבינו", יִשְׂרָאֵל סָבֵא. [דבשעה שקורין שמע אומרים ליעקב אבינו] שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל", אויף דער כוונה [אנו מייחדין את ה'] אַזוי ווי מ'האָב מיר 'דעמאַלטס' געזאָגט אַז ה' אֶחָד [כעת שקרא יעקב לבניו], זאָג מיר 'היינט' אויך [ה' אֶחָד]. מ'זאָגט פאַר יעקב אבינו שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל". אַזוי טייטשט דער מדרש.

כג

קושיא יב

ויש להבין לפי זה איך יתקשר זה בהמשך הפסוק, לפי פירש"י באמירת ה' אלקינו, דהכוונה אלקינו ולא אלקי האומות (יב) נו, ס'איז טאַקע אמת, [שכוונת אמירת "ה' אחד" הוא לומר] כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד, אָבער ווי קומט דער "ה' אַלְקִינוּ" [אריין אינדערמיט] איז דאָך ווייטער קשה. אַלְקִינוּ זאָגט מען דאָך נאָר – אַזוי ווי רש"י פשט – [לומר כי] ער איז נאָר אַלְקִינוּ [ולא אלקי האומות], אַז נישט וואָס איז דער [יתור לשון] ה' אַלְקִינוּ. ס'איז שווער לויטן מדרש וויאזוי איז דאָס מקושר [כל המשך הפסוק].

כד

קושיא יג

גם עצם הענין צריך ביאור למה לנו לומר כך ליעקב אבינו, הלא העיקר הוא לומר כך לפני הקב"ה. ואם יש צורך שישמעו זאת האבות הקדושים, הם יכולין לשמוע זאת גם כשמדברים אל הקב"ה (יג) און דערנאָך, וואָס דאָרף מען עפעס זאָגן פאַר יעקב אבינו, שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל". [והלא] אחדות הבורא דאָרף מען פאַר "הקדוש ברוך הוא" דאָרף מען זאָגן, אין הכי נמי.

[אָבער וואָס] דאָרף מען זאָגן שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל", אַז 'ער' [יעקב אבינו] זאָל צוהערן? און דער אמת איז ממילא [שהאבות יודעין מזה]. אַז מ'זאָגט [לפני ה'], דער עיקר [איז אַז] מ'זאָגט פאַר הקדוש ברוך הוא, איז עס שוין, ווייסן די אבות הקדושים יעדערער. וואָס דאָרף מען אַרויסזאָגן אַז שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל".

כה

קושיא יד – מתוך הדרוש

(יד) גם יש להבין דלכאורה היה די שיאמרו "אין בלבנו אלא אחד", ולמה הוצרכו לומר גם ההקדמה "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך" אין בלבנו אלא אחד. וכי שייך ח"ו אופן אחר בענין אחדות הבורא שיצטרכו לאפוקי מזה ולומר דיחוד ה' שבלבם הוא כמו בלבם של יעקב אבינו].

(הקושיא בדברי רבינו באות קכה)

^ט פירוש ישראל הזקן, והוא כינוי ליעקב אבינו (בכ"ר עד, יא). ובוזרה איתא לשון זה בכ"מ (ומורה גם על ספירות עלינות).

קיג

ישוב הקושיות בפסוק שמע ישראל

הקדמה לישוב קושיא יא-ג
(עד אחר אות קכו)

בפרשת בלק דקדקתי דלכאורה היאך אפשר שהדור דיעה, דור באי הארץ, נפלו בשמים בעצת בלעם הרשע איך האב מיך דא געשטעלט יענע מאל, דאס פאָריגע מאל, טאָקע אין פרשת בלק (בס"ג תשכ"ו), [דלכאורה] ס'איז דאָן עפעס אַ דבר מפליא, וואָס מ'האָט אַריינגעברענגט לא עלינו אין [אידן, זימה ועבודה זרה, על ידי עצת בלעם הרשע שאמר לבלק] אלקיהם של אלו שונא זימה, מ'האָט אַריינגעברענגט לא עלינו זנות און עבודה זרה – רחמנא [ליצלן], דער אייבירשטער זאָל אָפּהיטן – זיי זענען נכשל געוואָרן, אין די בנות מואב זענען נכשל געוואָרן עשרים וואָרפּעז אָלף, פיר און צוואַנציג טויזנט אידישע נפשות. [וזהו דבר מפליא מאוד, שהרין אין "מצרים" [ווען] זיי זענען געוועזן אונטערוואָרפן [תחת יד המצרים הטמאים] און אונטערהערקט, איז אינגאנצן [געווען נאָר] 'אחת' היתה ופירסמה הכתוב (במדבר רבה כ, כב), דעם איש מצרי (שמות ב, יא) מיט די שלמית בת דבָּרִי (אמור כד, יא), [וכאן במדבר] וויאזוי איז דאָס עפעס געוואָרן אַזאָ גרויס הַשְׁתַּנּוּת [ע"י עצת בלעם, והלא במצרים] ס'איז געווען [נאָך] 'פאַר' קבלת התורה, און זיי זענען געווען אין מצרים [משוקעים] אין מ"ט שערי טומאה, און פונדעסטוועגן זענען זיי געווען גדורים בעריות און אָפּגעהיטן, מ'האָט [וידן] אָפּגעהיטן, ס'איז נישט געשען אַזוינס, און דאָ [במדבר] איז געווען 'נאָך' קבלת התורה געווען, און אַ דור דיעה^א [ומשה רבינו ע"ה עמהם, היאומן כי יסופר שירדו פלאים עד כדי כך].

קיד

ומה שאמרו במדרש דזה היה בעצת בלעם, עדיין צריך ביאור האך היה לבלעם כח כזה, כי בודאי גם במצרים היו מסיתים ומדיחים, ואף על פי כן נגדו ישראל ועמדו בקדושתם, ומה נשתנה עתה במדבר [ובמדרש (שם, כג) העירו זה על וכתבו שהיה על ידי עצת בלעם. אבל עדיין אינו מוכן אך היה לו לבלעם כח כזה להדיח כל כך רבים מישראל לעריות. ובודאי גם במצרים היו להם הרבה מסיתים ומדיחים, ואף על פי כן עמדו ישראל בקדושתם וכאמנותם החזקה, והיו גדורים בעריות, ומה זה היה להם עכשיו.

קטו

ובפרשת בלק פירשתי, דזה היה ע"י תוקף כח הכשפים של בלק ובלעם, שהיו מכשפים היותר גדולים ופירשתי (בפרשת בלק) שהיה כל זה על ידי תוקף כח הכשפים, כי בלעם ובלק היו מכשפים היותר גדולים כדאיתא בזהרר הקדוש (בחקותי קיב), ואמרו רבותינו ז"ל (פנהדרין סו:) כשפים מכחישין פמליא של מעלה, ועל ידי כוחות המומאה של כשפיהם הגדולים החלישו כח קדושתם של ישראל והגבירו בהם כח המבעיות וכח התאוות רחמנא ליצלן, עיין שם בדברינו באריכות^ב.

^א חסר כאן בהריקארדינג איזה קטעים מן הדרוש, ונשלם מהדברי יואל ומקונטרס דברות קודש.

^ב וזלש"ק שם בס"ג בלק תשכ"ו: נאָר זען זעט אויס, אַז דאָס איז אויך געווען מיטן כח הכשפים, ער האָט אַרױפגעוואָרפן, כמה כוחות הטומאה האָט ער אַרױפגעוואָרפן אויף זיי, ער האָט באַשאַפן מיט די כשפים כוחות הטומאה וואָס זענען 'מסית', עקסטערדעם טאָקע די כחות התאווה [הטבעיים].

ווי דער יערות דבש גיט צו פאַרשטיין וואָס די כשפים זענען, זיי ציען אַוועק די השפעה פון איבעראַל און זיי זענען עס ממשיך אויף איין פלאַץ, איז דאָרטן דאָ צופיל און דאָרט איז נישטאָ גאַנצישט, דאָס איז די כחות פון די כשפים אין די מערכת השמים, קען זיין אויך אַז די כחות התאווה [הטבעיים] זענען געווען 'איבער', העכער העכער נױתר מהרגיל כטבע, והיינו שהכשפים גרמו גם כן שהכחות הטבעיים יתקבצו יחד באנשים פריטים ויתגבר

קטז

אבל עתה נראה לומר עוד באופן אחר, ע"פ מה שפירשתי בפרשת דברים דברי המדרש, דמחליק לשון זה בלעם, שהחליק לישראל בנבואתו וע"ז גבה לבם ונפלו בשמים. ולכאורה בלעם לא דיבר רק את אשר ישם ה' בפיו, ואיך נפלו בשמים ע"ז אמנם אפשר להסביר עוד באופן אחר, על פי מה שפירשתי בשבוע העבר בפרשת דברים (פ"ג תשכ"ו) את דברי המדרש רבה (פ"א ב') מוכיח אדם אחרי חן וימצא ממשחליק לשון (משלי כה, כג), מוכיח אדם אחרי זה משה, ממשחליק לשון זה בלעם, שהחליק בנבואתו וגבה לבם ונפלו בשמים. ומבואר מזה שנבואת בלעם הוא שגרמה להם, ועל ידו נפלו ישראל בשמים.

ולכאורה הלא נבואתו היתה דבר ה', וכמו שנאמר (בלק כב, לה) וְאָפֶס אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אָדָּבֶר אֵלַיְךָ אֹתוֹ תְּדַבֵּר, ואמרו רז"ל (סנהדרין קה: ובמדבר רבה כ, יח) שנתן לו הקב"ה רסן בפיו, ולא היה יכול לשנות דבר ה', ואם כן האיד אפשר שאותן הדיבורים ויזקו ועל ידיהן יתעו ישראל מדרך ה', אחרי שהם דברי ה' ונבואת אמת וחלק מהתורה הקדושה, שהרי כמו כן ניבא שם בלעם על ביאת המשיח וגאולה העתידה, ומוזה הביא הרמב"ם ז"ל (מלכים יא, א) אחד מהראיות דכל מי שאינו מאמין בביאת המשיח הרי זה כופר 'בתורה', ואם כן איך אפשר שדיבורים הללו התעו את ישראל מאחרי ה', והוא פליאה עצומה.

קיז

וביאתי על פי המדרש שבלעם אמר והוא אומר ולא יעשה וגו', ואמר לישראל עשו ככל תאוותכם והקב"ה לא יקפיד עליכם ולא יעניש אתכם

ופירשתי על פי מה שהביא רש"י שם במשלי (כה, כג) בשם התנחומא (ישן, דברים סימן ב), ממשחליק לשון זה בלעם שהחניף לישראל ואמר להם עשו כל תאוותכם ואין הקב"ה מקפיד עליכם, לא איש קל ויכזב (בלק כב, יט) באומות, אבל בישראל (שם) ההוא אומר ולא יעשה וכו'.

מאד גם יצום הטבעי, זיי האבן זיי אריינגעווארפן מיט די כח פון די כשפים אריין, אבער נישט אזוי פשוט [כפשוטו מצד יצר הטבעי] קען דאך נישט זיין, אזוי האבן איך עפעס [געהאט] גערעכנט. נאך היצט האבן איך איך אכט גענומען דעם לשון הרמב"ן, דאס איז א פלא, דער רמב"ן זאגט עס בקיצור, זעט אויס אז ער מיינט דאס.

דער רמב"ן זאגט, דעס ענין וואס ס'איז דא געשען, דאס איז נישט געווען פון די כחות היצר, פון די יצר פון זימה וואס ס'קומט פאר ביי אנשים ונשים הנערים, נאך דאס איז געווען בעצת בלעם [עכ"ד רמב"ן]. ולכאורה קשת וואס הייסט אז ס'איז נישט געווען די כחות היצר פון זימה, די עצת בלעם איז דאך אויך נאך נגרות יצר הטבעי, ס'האט לכאורה - אין פשטות מ'קוקט אריין אין די גמרא - די עצת בלעם איז אויך נאך געווען אז זיי זאלן מגרה יצר הרע זיין עליהם, ווי די גמרא רעכנט אויס, ס'איז גענומען א ילדה, זי האט פארקויפט און זי האט זיך געטענה'ט, זי האט גערעדט, אבער דאס איז דאך אלץ אזעלכע זאכן וואס איז נאך מגרה די יצר פון זימה לויטן פשטות, און ער [הרמב"ן] זאגט אז ס'איז גארנישט געווען קיין יצר [הטבעי].

נאך קען זיין דאס איז טאקע דער פשט, דער יצר פון זימה וואס דער בורא כל עולמים האט געגעבן, די כחות היצר, אז מ'זאגט זיך מתגבר זיין, הן פון די טבע אויס וואס ס'איז פון די טבע האנושיות, און [הן] פון די כחות היצר וואס דער בורא כל עולמים האט געגעבן [מכה הסת' המלאך] הממונה על זה, כדי לתת שכר ועונש, אויך דעם זענען זיי [הדור המדבר] געווען גענוג גענוג שטארק און זיי האבן געהאָרעוועט, [ומצד זה] העטן זיי נישט גיווען נכשל געוואָרן, זיי זענען [אפילו] אין מצרים נישט נכשל געוואָרן.

האָבן זיך צאָמגענומען בלעם מיט בלקין, די גרעסטע מכשפים אויף דער וועלט, ביידע אינאיינעם, אזא מין כשפים איז נאָכנישט געווען בעולם, די צוויי אינאיינעם, בעובדא ובמילולא אזוי ווי דער זוהר הקדוש זאגט אין פרשת בחקוהי (ק"ב). האָבן זיי אַראָפּגעברענגט, ממשיך געווען אזעלכע כחות וואס ס'איז 'נישט' פון די טבע הבריאה, וואס ס'איז 'איבער' די כחות, אזא שטאַרקייט איז נאָכנישט געווען אויף דעם עולם, איבערדעם האָבן זיי [הפילו כ"כ אלפים מישראל], איבערדעם זענען געווען [רק] יחידים סגולה וואס זענען עומד געווען בנסיכון, וואס האָבן זיך דאָס אויך מתגבר געווען. אָבער [עכ"פ] דאָס איז געווען העכער נ"י טבע, אזוינס איז נאָכנישט געווען ווי בלעם און ס'וועט נישט זיין, איבערדעם איז דאָס געווען הן הנה היו 'בְּדָבָר' בְּלָעָם (מטות לא, טו), בלעם האָט אַראָפּגעברענגט בעובדא ובמילולא, ער איז כח 'בפּה', אינאיינעם מיט בלקין [שכחו 'בעובדא'], האָט מען אַראָפּגעברענגט אזעלכע כחות, מי יודע וואָסערע מזיקים און מחבלים זיי האָבן דאָרט צאָמגעברענגט, וואָס זיי וואָרפן אַרױף כחות הטומאה אויף די מענטשן. די גמרא זאגט (ברכות ו). הני ברכי דרבנן דשליה איז מנייניה, מי יודע וואָס זיי האָבן דאָ אַרױפּגעוואָרפן, דאָס קען זיין [ובכאור הענין].

ובפירוש בעלי התוספות ז"ל (בריש פרשת דברים) הביאו מדרש כזה באריכות, שהוא משל לבן מלך שהיה לו ב' שרים אחד אוהבו ואחד שונאו וכו', כך בלעם השונא אמר להם עשו תאות לבבכם, כי רק לאומות עושה כל הרעה שגזר עליהם, שנאמר לא איש קל ויבז. אבל ככם שאתם בנוי אף אם גזר רעה [ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבֵּר וְלֹא יִקְמָנָה].

די אַלע [תוכחות ועונשים] וואָס ס'שטייט, דאָס איז נאָר פאַר גוים, [אַבער] ביי אידן איז אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבֵּר וְלֹא יִקְמָנָה.

ק"ח

היינו שבלעם הוסיף פירושים על דברי נבואותיו, והיה מפרש הפסוק שהוא אמר ולא יעשה, בלשון נחומת ער [בלעם] האָט אַזוי 'געשטייטשט' פאַר זיי [דהפסוק ההוא אמר וגו'] מתפרש בלשון נחומת ולא בלשון בתמיה כמו שהוא האמת¹⁷, ער האָט אַזוי געזאָגט 'פֿשט', אַז מ'מעג טון פֿל התאָוּת [והשי"ת לא יענישם].

און 'דעס' האָט זיי געשטאָדט, אַזוי שטייט [במדרש, שע"ז גבה לבם ונפלו בשמים]. ער האָט עס אַריינגעשטעלט [הפשטים שבדה מלכו, בתוך דברי נבואותיו].

ק"ט

ובינן שידעו ישראל שדיבורי נבואותיו הם דבר ה', וגם משה רבינו הסכים שהוא נבואת אמת, על כן חשבו שבלעם נאמן גם על הפירוש שבנבואה זו, וע"ז גבה לבם ונפלו בשמים

די נבואות וואָס בלעם האָט געזאָגט, זענען דאָך געווען אמת, און משה רבינו האָט אויך מסכים געווען צו זיי [שהוא נבואת אמת], פון דאָרט איז [דאָך] געדרינגען ביאת המשיח, אַלדינגס איז פון דאָרטן געדרינגען.

[אמנם בלעם הוסיף לפרשם כרצונו ולהכניס בהם פשטים של שקר], נו האָבן זיי דאָך געוואוסט [בני ישראל כי בלעם] 'ער' האָט אַראָפגעברענגט די ברכות, און די זענען 'אמת', [ועל כן חשבו כי] מסתמא ווייסט ער 'פֿשט' [הנכון בדברים אלו, וע"ז נתעו ונפלו בעצת שטים].

קכ

ובעין פירוש הנועם מגדים על מה שאמרו שחרבה ירושלים בשביל שהעמידו 'דבריהם' על דין תורה, דהיינו שהכניסו כל התועבות ח"ו בדברי התורה, על ידי פירושים וזים

ס'איז אַזוי ווי [מה שמפרש הנועם מגדים¹⁸ במה שאמרין] (בבא מציעא פח.) לא חרבה ירושלים [אלא בשביל] שהעמידו דבריהם על דין תורה, אַז מ'שטעלט אַריין דאָס

¹⁷ מכאן הוא המשך הריקארדינג.

¹⁸ עיי"ש ברש"י וז"ל: ההוא אמר וגו', בלשון תימה.

¹⁹ בנועם מגדים (פרשת מטות): או יאמר וידבר משה [אַל ראשי המטות], עם אמרם ז"ל (יומא יט): לא חרבה ירושלים כו' עבודה זרה גילוי עריותכו', ובמסכת בבא מציעא (פח.) אמרו מפני מה חרבו חנויות של בית הינו שלשה שנים קודם ירושלים, מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה, יענין שם. וביאור הדבר נראה, כי לכל חטא אשר יחטא האדם ואשם, תגדל אשמתו יותר ויותר אם אינו מכיר ומודה על כל פנים שחטא, רק אומר שכך נאה ויפה לו ושוורת הדין הוא כך, ומראה פני היתר לעצמו לטהר השרץ, כאשר יאמר הכתוב מקרא מלא (ירמ' ב. לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי וכו'. וזהו אמרו רבותינו ז"ל שהעמידו דבריהם על דברי תורה, כל דברים שעשו, אמרו שזה דת ודין תורה. ועל דרך שפירשנו (תהלים עד, א) כל הרע אויב בקודש, שעל כל שהרע אומר שהוא בקודש, זהו קשה מן החטא. וזהו יאמר הכתוב אל ראשי המטות, דברים הראשים שהטו אותם, או שהיה ראש להטיה כמו שאמרו ז"ל שחרב ג' שנים קודם ירושלים, הרי זה ראש למפלה והט מגדולתם יהיה זה, לאמר, לסיבת לאמר זה הדבר [אשר צוה ה'] כו', על כל מה שעשו מהרע היו אומרים זה הדבר אשר צוה כו', והבין היטב אז תשכיל. - [וענין ויואל משה (ב. סוף סימן קמט) ובשו"ת דברי יואל (סימן צו אות יד)].

"פירצות" אין די תורה, און מ'זאגט אז ס'איז "על פי התורה" אזוי, דאָס איז דאָס אַרגסטע.

קכא

ונסיון כזה להכניס פירושים ורים בדברי התורה, זה לא היה להם במצרים, כי עדיין לא היה ניתנה התורה. אבל בעצת בלעם נפלו על ידי זה שהכניס בלעם פירושים ורים בדברי הנבואה

און 'דאָס' איז נישט געווען אין מצרים, אין מצרים האָט מען נישט געקענט זאָגן ס'איז "על פי התורה" [שהרי עדיין לא היה ניתנה התורה].

ס'איז געווען 'דאָס' [שהיה להם נסיונות שונים שם, אָבער] מ'האָט געטון וואָס מ'האָט געקענט [לגדור עצמם מן העבירה], און מ'האָט געוואוסט [אז] "מ'האָט צוטון מיט גוים", [ועל כן עמדו ישראל בנסיון ולא נתעברו עמהם].

[ולעומת זה] און בלעם האָט אַריינגעשטעלט דאָס 'הפקירות' אין די דיבורים וואָס השי"ת האָט געזאָגט, ער האָט געזאָגט פֿשט, אזוי ווי ס'שטייט [במדרש, שאמר] לאַ איש קל [ויכזב], ער האָט געזאָגט אז די אַלע זאָכן וואָס ס'שטייט [שהקב"ה מעניש לעוברי עבירה] דאָס איז נאָר פאַר גוים, [אָבער] ביי אידן [איז] אָמר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדָבָר וְלֹא יְקִימֶנָה, ער האָט געזאָגט פשט עֲשׂוּ כְּצֻנְכֶם [כל תאות לבבכם (כדלעיל אות קיז)], ער האָט זיי אַריינגערעדט, ער האָט [דאָס] אַריינגעשטעלט אין דברי נבואות. דאָס האָט אַ ביטערן כח, דאָס איז אַרגער.

קכב

ובמדרש רבה מבואר עוד שהמאבים עשו לישראל סעודות שגעשו "בכשרות" וע"פ "דרך התורה"

אין מדרש רבה^{טז} (במד"ר כ, כג) שטייט נאָך עפעס אַנדערשט אויך, אז זיי [המאבים] האָבן צוזאַמגעזעצט [זיך מיט אידן], מ'האָט זיי גערופן אויף סעודות, אז זיי זאָלן עסן אינאיינעם. איי אפשר ס'איז נישט פֿשֶׁר? מ'האָט זיי געגעבן [משלהם, ואמר] זאָל מען נעמען בָּקָר [שלנו], עטץ זאָלטס שְׁחֹטֵן און קאָכן כרצונכם. מ'האָט געמאַכט אַ פֿשֶׁר'ע סעודה, מ'האָט געמאַכט פֿשֶׁרות, מ'האָט אַריינגעפירט [תועבותם] אין "פֿשֶׁרות" און אין "דרך התורה", און מ'האָט עס אַריינגעשטעלט אין דעם. דאָס האָט שוין אַריינגעכאַפט.

קכג

וזהו קלקול היותר גדול שמסמא את העינים ביותר, כשאומרים דברים שאין בהם לא תורה ולא חכמה ויראת שמים, ומלבישים אותם בלבוש של תורה

דאָס איז דאָס אַרגסטע, אַז ס'ווערט פאַרבלענדט די אויגן און מ'שטעלט אַריין [כל הפירצות בהתורה הקדושה], מ'גיט פאַר אידן מנהיגים לא טובים [המגלים פנים בתורה שלא כהלכה], מ'זאָגט "אַלעס איז על פי התורה", אזוי ווי מ'זעט בעווננו הרבים, דאָס איז דאָס אַרגסטע, דאָס איז דער גרעסטער עונש^{יז}, ס'איז דער גרעסטע קלקול, ווען

^{טז} במדרש רבה (בלק כ, כג): ומפתה אותו ואומרת לו למה אנו אוהבין אתכם, ואתם שונאין אותנו וכו', הלא כלנו בני איש אחד בני תרח אבי אברהם, אין אתם רוצים לאכול מזבחתינו ומבשולינו, הרי לנו עגלים ותרנגולים, שחטו כמזכותם ואכלו וכו'.

^{יז} וכמו שאמרו בגמרא (בבא קמא נב.) כד רגזי רעיא על ענא עביד לנגדא סמותא. ופירש"י: עביד לנגדא סמותא. לְעֹז המושכת, מנקר עיניה, ונכשלת ונופלת 'בכוונות', וְהָעֵדָר אחריה. כך כשהמקום נפרע משונאי ישראל, מְמַנָּה להן פרנסים שאינן מהוגנין. (דברי יואל).

מ'שטעלט אַריין דיבורים וואָס איז "לא חכמה, לא תורה, ולא יראת שמים", און מ'שטעלט אַליינס אַריין מיט אַ לבוש פון "תורה".

קכד

לאַמיר'זשע זען [לבאר כוונת הפסוק שמע ישראל].

קודם דאָכט זיך מיר [לבאר דברי השבטים ליעקב אבינו], כ'האָב עס געזאָגט שוין לאַנג^ט, [לפרש וואָס] אידן [בני יעקב] האָבן געזאָגט פאַר יעקב אבינו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו [אלא אחד].

קכה

[קושיא יד]

לכאורה היה שני להשבטים לומר רק "אין בלבנו אלא אחד", ולמה הוצרכו להקדים לומר "כשם שאין בלבך אלא אחד", דמשמע כאילו היה שייך אחדות אחרת חס ושלום

[דלכאורה] וואָס איז דער "כשם", איז דען פאַרהאַנדן צוויי ערליי אחדות? [והלא] אחדות איז אחדות, זאָלן זיי זאָגן "אין בלבנו אלא אחד" [ותו לא].
 "כשם שאין בלבך" איז משמע ס'איז פאַרהאַנדן אַ אַנדערער מין אחדות, [וכדי לשלול מזה] איבערדעם זיי האָבן זיך צוגעגלייכט [נאָר] צו יעקב אבינו. [והלא באמת לכאורה לא שייך רק אחדות אחד].

קכו

התחלת ישוב קושיא יד

אלא מוכח מזה, דאין הכי נמי שיתכן להכניס פירושים זרים גם באמנות האחדות, ע"י שמשתפים לזה ענינים אחרים באמתלאות שונות, וכמו שרואין בחוש בדורינו שאף עניני מינות וכפירה מכניסים ח"ו בדברי התורה והאמונה

[נאָר] זעט אויס, אין דעם "אחדות" איז דאָ 'שלעכטע פשטים' אויך. מ'זאָגט טאַקע "אחדות" [ה'], פונדעסטוועגן איז מען עפעס 'משתף' [לזה] מן הצד, מן הצד, מיט אַ 'אויסרייד'.

אַזוי ווי מ'שטעלט אַריין בעווינו הרבים, אַזוי ווי מ'זעט היינט בחוש. מ'גלייבט אַז ס'איז דאָ אַ באַשעפער, און מ'איז עוסק אין דרכים פון כפירה און פון מינות, מ'האַט אַ שייכות מיט כופרים און מיט מינים, און מ'מישט דאָס אַריין און מ'שטעלט "דאָס" אַריין אין די תורה הקדושה בעווינו הרבים.

דעם איז נעבעך דאָס גרעסטע אומגליק, ס'פאַרפירט די גאַנצע וועלט.

קכז

ישוב קושיא יא

איבערדעם מיינ איך, [דבזה יתפרש המשך וכוונת הפסוק] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. פרעגט דאָך די קשיא דער מזרחי [דלפרש"י ה' אֱלֹהֵינוּ ולא אלקי האומות, נמצא] ס'איז אַ "סיפור", און ה' אֶחָד איז דאָך אַ "ציווי", [וצ"ב המשך] ה' אלקינו ה' אחד.

ועיין בדברי רבינו ס"ג משפטים תשי"ד (לשון קדשו אות מד), ועוד בכ"מ.

^ח ובאופן זה נופלין ברשתם רבים מבני עמנו התמימים והכשרים. וכבר כתב הרמב"ם (תלמוד תורה ה"ד) וז"ל, ואלו התלמידים שלא הרבו בתורה כראוי וכו' הם המחריבים את העולם ומכבין נראה של תורה, והמחבלים כרם ה' צ-באות וכו'. ובעוה"ר רבים מהמנהיגים שבימינו נכללו בדבריו, ועוד נוספו עליהם. (דברי יואל). - [וע"ע ביואל משה (ג, לה), ובדברי יואל חקת (עמוד קב)].

^ט עיין באורך בס"ג ויחי תשט"ו. וע"ע בדברות קודש לערב יום כיפור תשכ"ו (ובדברי יואל ליו"כ אות י), ובדרשת הושענא רבה תשכ"ו (בפסקא יחידה ליהודי), והושענא רבה תשכ"ח (בפסקא למען אלקינו, ובדברי יואל להו"ר אות לא).

נאָר מיר דאָכט זיך [דכוונת רש"י, אַז] דער ה' אַלְקִינִי איז אויך אַ "ציווי".

קכח

גם האומות העולם עובדי ע"ז מאמינים בהקב"ה שהוא סיבה ראשונה, רק שסוברים שמסר השגחת התחתונים לשרי מעלה וצבא השמים, וע"כ הם עובדים לצבא השמים. ונמצא שאף הם יש להם אמונה בה'

וואָרן די גמרא זאָגט דאָך (מנחות קי.) די אומות העולם גלייבן אַלע אין באַשעפער, [אַז] ער איז די סיבה ראשונה, [נאָר] זיי רופן אים אַלְקָא דאָלְקִיא, זיי זאָגן נאָר אַז זיי [צבא השמים] זענען אונטער אים [ומסר להם השגחת התחתונים, ועל כן עובדים לצבא השמים]. [אַבער] דאָס זאָגן זיי אַלע אַז ס'איז דאָ העכער'ס. ס'טרעפט זיך אַ מיעוט פון די וואָס זיי ווייסן נישט, די המונים, אַבער זעען זעט אויס [דרובם וחכמיהם האמינו בסיבה ראשונה].

אַזוי שטייט אין די גמרא.

דער אור החיים הקדוש זאָגט אַזוי (יתרו כ, ד).²

קכט

דאָס רוב פון די עובדי עבודה זרה זענען אַזוי געווען, [שהאמינו בה', נאָר] זיי האָבן געזאָגט אַין כבודו להשגיח בתחתונים.^{כא}

קל

אַזוי ברענגען דאָך אַלע דאָס, נוכמו שפירש בעל העקרים במאמר הכתוב (תהלים קלט, כ) אֲשֶׁר יִמְרוּךְ לְמִזְמָה^{כב}, אַז אֲשֶׁר יִמְרוּךְ, זיי האָבן דיך געמאַכט גרויס^{כג}, לְמִזְמָה, כדי הפקר מאַכן, מ'זאָל זאָגן מ'טוט זיך נישט אומקוקן [שאינו משגיח בהפרטים], מ'האָט איבערגעגעבן [התנהגות התחתונים לצבא השמים]. זיי האָבן אַ שטיקל שותפות חס ושלום, מ'גיט עפעס צו [איזה שיתוף ח"ו לאמונת ה'].

קלא

אַבער אַז די סיבה ראשונה איז דער בורא כל עולמים, [דאָס] זאָגן זיי אויך. [ונמצא שגם כל עובדי ע"ז אומרים שיש להם אמונה בה'].

² ועיין עוד ברמב"ן יתרו (כ, ג).

^{כא} וכמבואר באורך ברמב"ם ריש הלכות ע"ז.

^{כב} בספר העקרים (מאמר ג, פרק יח): ויש וכו' טועין אחר ע"א מצד אחר יותר עמוק, וזה כי הם סוברים כדברי קצת הפילוסופים האומרים עוב ה' את הארץ, ועם היותם מאמינים מציאות השם ואחדותו ושאינו גוף ולא כח בגוף, יאמינו שאין לשם השגחה בעולם השפל כלל, ויחשבו זה רוממות בחק השם שלא ישגיח במין האדם, להיות האדם פחות נבזה ומאוס בעיניו, ויחשבו זה מעלה אל ה' ורוממות בחוקו שלא ישגיח בדבר הפחות, כי יאמרו שהסכלות בדברים הגרועים טוב מהשגחתם וכו'. ועל כיוצא בזה אמר דוד אֲשֶׁר יִמְרוּךְ לְמִזְמָה, כלומר הם מרוממים ומנשאים אותך, והרוממות והעלוי שמיחסים אליך הוא לְמִזְמָה ולאמר שאינך משגיח בפרטים וכו'. ועיין בס"ג שלח תשכ"ז (לשון קדשו אות קלט-קמ) וזלש"ק: ווי דער עיקרים טייטשט (מאמר ג, יח) אֲשֶׁר יִמְרוּךְ לְמִזְמָה, זיי הייבן אויף השי"ת כדי לְמִזְמָה, די וואָס זיי האָבן געזאָגט אין כבודו להשגיח בתחתונים, די אַלטע עבודה זרה איז דאָך אַזוי געווען, זיי מאַכן גרויס [כבודו יתברך, אבל הרוממות והעלוי שמיחסים אליו הוא לְמִזְמָה]. [וכמו כן המדיחים שבדורינו] זיי הייבן אָן צו דערציילן אַ מעשה, זיי ווילן גרויס מאַכן, זיי ווילן מאַכן "נסים", זיי ווילן דערציילן אַ מעשה מיט דער הצלה, הייבן זיי אָן צו זאָגן מיט דער הצלה. און די אַלע קומען אויס באַלד צו דעם [במסקנא], זיי הייבן אָן גרויס צו מאַכן [מנינים ואפיקורסים], רחמנא ליצילן צו זיין אַ מאַש'רים זיידן, דאָס ברענגט דאָס אַלעס.

^{כג} והוא מתפרש כלשון הכתוב (תבא כו, יז) אַת ה' הָאֱמָרְךָ.

קלב

ובעוה"ר כהיום מכניסים כמו כן דברי כפירה ומינות בתוך דיבורי אמונה, כאילו הצלחת הרשעים הוא בהשגחה מן השמים, בהיותם מאמנים חזקים לאמר כי הלא אין שום דבר נעשה מאילו. [אבל האמת שזהו רק עבד כי מנסה ה' אלקינו אתכם, והצלחתם בא מכחות הסטרא אחרא שניתן להם רשות אפילו לעשות אותות ומופתים כדי לפתות את ישראל]

און בעונונו הרבים מיט דעם ווערט מען אַריינגעכאַפּט [בדור האחרון] אויף אַן אַנדערע בחינה^{יד}, מ'ווייט גאַרנישט [אַז] מ'פאַלט אַריין אין "מינות" און אין "כפירה", און [מ'גייט] מיט 'דעם דרך', אַז מ'גלייבט גאַר אין באַשעפער, מ'זאָגט ס'איז אַלעס מן השמים, פונקט פאַרקערט [מן האמת], מ'הענגט אַן אַלע עבודה זרה'ס מיט אַלע מינות מיט די כפירה זאָגט מען אַז ס'איז 'מן השמים' אַזוי, ס'טוט זיך נישט אַליין, ער ווערט גאַר אַ גרויסער 'מאמין'. גאַר פאַרקערט.

ער וויל גאַרנישט וויסן אַז דער בורא כל עולמים האָט געגעבן אַ כח נעבעך [להשטן לנסות את ישראל, כדכתיב ב'] מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם [וְלִדְעַת] הִישָׁכֶם אֲהֲבִים אֶת ה' (ראה יג, ד), [והסטרא אחרא] זיי קאַנען ווייזן נסים ונפלאות, מיט אותות ומופתים אפילו^{יד}. אָבער אַזוי כְּהֵנָּה וְכֵהֵנָּה, פּלוּצִים ווערט מען די גרויסע 'מאמינים', מ'שטעלט אַריין די אַלע 'דרכים לא טובים' און די אַלע וואָס זיי זענען נעבעך וואָס מ'גראַבט אונטער דאָס גאַנצע אידישקייט און דער גאַנצער אמונה, שטעלט מען אַריין אין השי"ת, און מ'מאַכט פון 'דעם' גאַר אַן "אמונה", היפוך הענין [האמיתי]. מ'דרייט אויס, אַזוי ווי מ'זעט נעבעך צו בעונונו הרבים בחוש.

קלב

ולכן צריכים לדייק ולומר בשעת יחוד ה', שהוא "אלקינו" ולא אלקי האומות. כדי להודיע דמה שאנו מייחדים את ה' הוא רק על דרך ישראל סבא, בלא שום שיתוף ענינים זרים לזה

איבערדעם זאָגט מען [אַ "ציוויי"], זאָלסט וויסן, מ'זאָגט ה' אַלקינו און נישט אלקי האומות.

[וואָפּ שלכאורה] 'זיי' זענען דאָך אויך מודה אין באַשעפער. נאָר אלא מאי מוז דאָך זיין, אַז [אויב] מ'איז "עפעס" משתף צום בורא כל עולמים, הייסט שוין נישט "אַלקינו". [ולכן] איז ער [הקב"ה] שוין נישט 'אלקיהם', נאָר אַלקינו.

ברויך מען דאָס צו וויסן, ס'איז אַן "אזהרה", טאָמער אַז ס'איז דאָ אַ 'שיתוף' איז עס נישט "אַלקינו".

[ווייל] פאַרוואָס איז נאָר ה' אַלקינו און נישט פון די אומות, מוז מען דאָך אויסקומען צו דעם [דזהו לפי שהאומות משתפים אל האמונה גם ענינים זרים].

ברויך מען דאָס גוט געדענקען! אַז ס'איז אַז מ'איז עפעס מְשַׁתָּף אַריין, מ'לייגט אַריין אַ 'טבעיות' מיט אַ 'דאָס' [איזה דבר שיהיה], און מ'לייגט אַריין אַז ס'איז

^{יד} כי בעוה"ר בימינו אלה נתהווה בחינה אחרת של ע"ז, שהוא גרוע יותר מע"ז בשותפות שעבדו הגוים, כי הגוים האלה שתפו לאחרות הבורא יתברך מערכת צבא השמים, אבל אלו המתחברים לכופרים משתפים מכעסי ה' לאמונת האחרות, ומאמינים במכעיסים האלה ובהצלחתם ותולים כל הצלחתם שהוא בהשגחה מן השמים, ובוה מהפכים האמונה לכפירה ומינות רח"ל. (דברי יואל). – [ועיין מזה להלן באות קלז].

^{יב} כמבואר באורך בקונטרס על הגאולה ועה"ת, מדברי הגרמא (סנהדרין צ. ועבודה זרה נה). ועוד.

פֶּאֶרְהָאָנְדֵן עֶפְעֶס 'אַ מִין עֵנִין' וואָס ס'איז נישט [ה' אחד בלבד], וואָס ס'רירט חס ושלום [אַן] אין דער אמונה, [אין זה בגדר אמונה ויחוד ה' כלל].

[ונמצא כי גם הלשון ה' אלקינו וכפירש"י], איז דאָס טאַקע אַ "ציווי".

קלד

ישוב קושיא יד

ולכן גם השבטים הקדימו ואמרו ליעקב "כשם שאין בלבך אלא אחד" כך אין בלבינו אלא אחד

איבערדעם האָבן אידן געזאָגט [ליעקב אבינו] "כשם שאין בלבך אלא אחד" [כך אין בלבינו אלא אחד].

[שהרי יתכן שגם מי שיש בו דיעות כוזבות] ער קען זאָגן "איך מיינ נאָר, איך מיינ דעם באַשעפער", "איך מיינ מיט אַלעמען דעם באַשעפער". דאָס איז אָבער נישט מיט קיין אַמְת'דיגן דרך.

איבערדעם [לאפוקי מדרכים כאלו] האָבן זיי געזאָגט ניין, [נאָר] טאַקע אויף "דיין" בחינה, על דרך "ישראל סבא", האָבן זיי געזאָגט "כשם", כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבינו, [דאמונתינו הוא רק] אויף 'דעם' אופן, נישט אויף אַזעלעכע אופנים [שיש בהם שום ענין משותף ח"ו].

קלה

ישוב קושיא יב-ג

ולכן גם מקדמים ואומרים "שמע ישראל", לומר כן אל יעקב אבינו "כשם שאין בלבך אלא אחד" כך אין בלבינו אלא אחד, וכדרך שאמרו השבטים ליעקב. כדי לאפוקי מאותן המשתפים גם ענינים זרים לאמונת ה'

איבערדעם זאָגט מען שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל" [אבינו, אותו הדבר צווייטן עדיין הוא נוהג בנו]. איבערדעם איז מען דאָס מזכיר¹², [להדגיש] אַז מ'דאַרף צו גלייבן אין אחדות הבורא "על דרך ישראל סבא".

¹² וועיין כל ענין זה גם בס"ג ואתחנן תשכ"ז, ושם מבאר עוד ביתר ביאור, למה צריך לומר גם שְׁמַע "יִשְׂרָאֵל" סבא, אף שכבר אומרים ה' "אַלְקִינוּ" ולא אלקי האומות.

וולש"ק שם (בהתירוץ): איך האָב געזאָגט שוין אסאך מאל, ס'שטייט זיי האָבן געזאָגט כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבינו אלא אחד, [וקשה] איז דען פֶּאֶרְהָאָנְדֵן צוויי ערליי אחדות הבורא ב"ה וכו'. נאָר מ'זעט, ס'איז אזוי פֶּאֶרְהָאָנְדֵן, ער קאָן טאַקע זאָגן ער מיינט אויך דעם באַשעפער, [אַבער] ער מיינט אויך נאָר דאָס, נאָר אויף אַזא אופן, אויף אַ קרומען אופן, מ'זאָל מגדיל זיין חלילה את המינות און כפירה מיט עבודה זרה, און אויף אַזא אופן מיינט ער השי"ת, אזוי ווי מ'זעט זיי זאָגן אויך, ער מיינט אויך דאָס. מ'מוז אָבער וויסן צי ס'איז אזוי ווי ס'איז געווען ביי ישראל סבא, [ולזה אמרו] "כשם שאין בלבך", נאָר אויף אַזא בחינה מוז עס זיין.

איבערדעם ווען מ'איז מייחד הבורא ברוך הוא מוז מען אַרויס זאָגן "אלקינו" ולא אלקי האומות. אמנם צריך לומר גם שמע "ישראל" סבא, [כי] בעוונת הרבים היינט [זעט מען דאינו מספיק וואָס] מ'זאָגט ס'איז נאָר אלקינו, [ווייל לכאורה] וואָס הייסט "אלקינו" [ולא אלקי האומות], אַלעס מיינט דאָך [השי"ת], די גוים אפילו זאָגן דאָך אויכעט אַז די סיבה ראשונה איז דער באַשעפער, אזוי זאָגט דאָך די גמרא בפירושו. [און] אפילו היינט [וואָס] די גוים ווייסן גאָרנישט זיי פֶּאֶרְשטייען נישט, אָבער דער שורש און די מקורים [שלם], זייערע עבודה זרה'ס, זענען אַלע אזוי געווען אויף דער בחינה, אזוי זאָגט דאָך די גמרא, זיי האָבן אים גערופן אלקא דאליקא, זיי האָבן געהאַט אמונה אין סיבה ראשונה. [ונמצא] זיי אַליין זענען אויך מייחד דעם באַשעפער, נאָר דעם זאָגן זיי מ'גייט איבער [לצבא השמים] וכו', אזוי ווי זיי גיבן שוין צו פֶּאֶרְשטיין [הראשונים].

[וממילא] אַז מ'וועט זאָגן סתם אַז השם יתברך [אַלְקִינוּ ה' אָהד], אַז מ'איז מייחד השי"ת אזוי ווי די גאַנצע וועלט איז מייחד השי"ת, קאָן מען זייער מיאוס אַריינפאַלן, אַז מ'וועט קוקן אויף דער 'וועלט' דעמאָלטס איז נישט גוט, דאָס איז נישט גוט. [ולכן אומרים גם שמע "ישראל"], מ'מוז קוקן אזוי ווי אידן [בני יעקב] האָבן געזאָגט פֶּאֶר "ישראל סבא" אַז אין בלבינו אלא אחד, אויף 'דעם' אופן, כאַטשיג די גאַנצע וועלט זאָגט נישט אזוי, ברויך מען צו זאָגן על דרך ווי מ'האָט געזאָגט פֶּאֶר ישראל סבא, [ולפי דרך ישראל סבא] קען מען דאָס נישט זאָגן [שהוא גם אלקי האומות], איבערדעם מוז מען אַרויסזאָגן "שמע ישראל" ה' "אלקינו", אזוי ווי מ'האָט געזאָגט פֶּאֶר ישראל סבא, און לעתיד וועט זיין [ה' אָהד], וועט די גאַנצע וועלט מ'זעה זיין. [ענין עוד שם, וקצרו מפני האריכות].

וואָרן מ'קאָן זאָגן הונדערט מאל ה' אַלקינו ה' אַחד, און ס'איז [אמירתו] שקר וכזב. [ווייל דערווייל] מ'פאלט אריין אין דיעות נפסדות, אין שלעכטע דיעות, און מ'זאגט טאקע ווייטער ה' אַחד, און מ'האט דיעות נפסדות.¹⁷

קלו

סיום ישוב קושיא יא

ונמצא דגם אמירת "ה' אלקינו" הוא מכלל "הציווי" של יחוד ה', ולא רק "סיפור" דברים

איז דער "ה' אַלקינו", דאָס איז אַ "ציווי" אַז מ'זאל וויסן אַז ס'איז נאָר "אלקינו" [ולא אלקי האומות. און] פאַרוואָס איז נאָר אלקינו, פאַרוואָס, [דלכאורה הלא] זיי גלייבן דאָך אַלע אין באַשעפער, פאַרוואָס, פאַרוואָס? ווייל מ'מישט עפעס אַריין! דאַרף מען דאָס גוט געדענקען! אַז מ'זאל נישט אַריינמישן עפעס אַנדערש גאַרנישט אין דעם, חס ושלום!

קלו

[ולא כמו שרואים כהיום בעוה"ר און] מ'לייגט אריין אין מינות טאקע [שם] הקדוש ברוך הוא אליין, [כאילו] הקב"ה וויל חס ושלום האָבן אַ דרך המינות [וכאילו עושה נסים להצלחתם].

און כדומה שטעלט מען אריין [ענינים של אמונה] מיט פאַרדרייטע זאכן, מיט דיעות נפסדות, און מ'ווערט פאַרפירט לאַ עלינו [אנשי הדור מדבריהם].

איבערדעם איז רעכט פאַרוואָס מ'מוז דאָס מפרט זיין, מ'מוז מפרט זיין פונקטליך, אַז מ'גייט מייחד זיין דעם באַשעפער און מ'זאגט ה' "אַלקינו" [צריך גם לפרט ולהדגיש] "שָׁמַע יִשְׂרָאֵל", אַזוי ווי אונז האָב מיר געזאָגט פאַר ישראל סבא ה' "אַלקינו", דעם זאָג מיר ווייטער, נישט אַזוי ווי די וועלט זאָגט ה' אַלקינו, נאָר אַזוי ווי אידן האָבן געזאָגט [לעיקב אבינו] וכו', אַזוי ווי מ'האָב מיר געזאָגט פאַר ישראל סבא, דער כח פון די י"ב שבטים, פון דעמאָלט אָן זאָגן דאָך דאָס אידן, די אַנדערע [הטועים מדרך האמת] זענען דאָך בידוע שלא עמרו אבותיהם על הר סיני, אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם [באגרת תימן], איז רעכט מ'זאגט נאָר ה' "אלקינו", און גגם אומרים ה' אחד, לומר כין לעתיד ווען משיח וועט קומען וועט יעדער קומען צום אמת, אַזוי ווי ס'שטייט [וכו"ר יד, ט] ביום ההוא יִהְיֶה ה' אֶחָד, איבערדעם קער דאָס צו דעם פסוק, צום יחוד ה' ברוך הוא.

¹⁷ וולש"ק ש' רבינו בס"ג יוחי תשט"ו: איבערדעם זאָגט דער מדרש, שָׁמַע יִשְׂרָאֵל, ישראל אבינו ממערת המכפלה, אותו הדבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו. ווייל ווען ס'קומט אין די שפעטערע דורות זעט מען וויאָזוי די אמונה זעט אויס, מ'ווערט געכאַפט מיט דעות נפסדות, און מ'גלייבט אין כפירה און אין מינות לאַ עלינו, און מ'זאגט אַז דאָס הייסט דער באַשעפער, און מ'שטעלט גאָר אין דעם אַריין "השגחה", און אַלעס וואָס איז כנגד התורה שטעלט מען אַריין אין השגחה, [און באמת] ס'איז גאָר אויף א נייעם דרך [שלא קבלנו מאבותינו ורבותינו]. איבערדעם האָבן זיי געזאָגט פאַר יעקב אבינו נין, "כשם שאין בלבך אלא אחד", נאָר אויפן אַלטן דרך, אַזוי ווי יעקב אבינו האָט געזאָגט.

דאָס איז דער כלל ווען ס'איז נוגע אין אמונה, מ'זאל וויסן אַז ס'ריקט זיך גאַרנישט, נאָר מ'גייט אויף דעם דרך, אינגאנצן בדרך "ישראל סבא". אַז נישט פאלט מען אַריין אין מינות און אין כפירה לאַ עלינו. דאָס מוז מען וויסן, [ווייל] מ'האָט זיך פאַרלייגט בתחבולות שונות [נגד האמונה האמתית].

איבערדעם האָבן זיי געזאָגט [במדרש דכשקורין שמע אנו אומרים] אותו הדבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו, מ'זאל נישט קלערן אַז היינט איז שוין אַנדערש, טאָקע די אמונה [אליין] גלייבט מען אויך אויף אַן אַנדערן אופן, ווייל מ'זעט דאָס הסתרת פנים קלערט מען אַז מ'דאַרף אַנדערש טון, נישט אַזוי ווי מ'איז מקובל פון פריער, די ענינים וואָס איז נאָר מיט השגחת הבורא ברוך הוא, איבערדעם זאָגט מען אַתא הדבר שצויתנו עדיין הוא נוהג בנו, מ'זאל וויסן ס'איז נאָכנישט נשתנה געוואָרן קיין קוצו של יו"ד פון די תורה הקדושה, פון די אמונה, ס'איז נישט נשתנה געוואָרן קיין קוצו של יו"ד פון דער אמונה. אַז מ'האלט זיך אין דעם קאָן מען בלייבן ביי אידישקייט, אַז נישט ווערט מען פאַרפירט, אַז נישט ווערט מען פאַרפאַפט.

איבערדעם האָבן זיי געזאָגט [במדרש הוא שישאל אומרים בכל יום] שָׁמַע יִשְׂרָאֵל אבינו ממערת המכפלה, דאָס איז נישט אַרויף דאָס רעדט מען נישט צום כלל ישראל, ווען מ'זאגט שמע "ישראל" רעדט מען צו יעקב אבינו, אַזוי זאָגט דאָך דער מדרש, און אַזוי זאָגט דאָך רש"י אויך אַזוי פשט אין די גמרא.

קסז

ביאור המדרש: אמר לפנינו רביש"ע ימות משה "ומאה כיוצא בו"

במדרש: כשאמר לו הקב"ה דאם יכנס לארץ יחבטל בקשת סלח נא לעון העם הזה, אמר משה "ימות משה ומאה כיוצא בו, ואל תנוק צפורנו של אחד מהם".

דאָס האָב איך אינזיגן געהאַט [לפרש] דאָס לשון אין מדרש, [דהוא לכאורה] אַ פלא. איך האָב געזאָגט, ער האָט אים געזאָגט אַז [כדי שלא יהיה קטרוג] פונעם פערור אַז דו וועסט נישט קומען [לארץ ישראל, ותהא נקבר מול בית פערור להכניעו].

[וועד איתא במדרש^ט שאמר לו הקב"ה] **אם אַעבְרָה נא** [אני] **מבטל סלח נא אם סלח נא** [אני] **מבטל אַעבְרָה נא**, - איך וועל נישט איבער'חזר', כ'האָב [שוין] געזאָגט נעכטן נאכט^ל, - האָט אים משה רבינו געענטפערט ימות משה ומאה כיוצא בו ואל תנוק צפורנו של אחד מהם.

קסח

[קושיא ט]

וצ"ב דהלא המאה כיוצא בו הם גם כן מכלל ישראל, ולמה ימותו "מאה" מהם, בשביל שלא תנוק צפורן של "אחד" מהם [ולכאורה קשה על זה], מילא רעכט [אז] ער האָט 'זיך' מוסר נפש געווען, פאַר אידנ'ס וועגן. נאָר די "מאה כיוצא בו", [הלא] די זענען דאָך אויך "אידן", [ואם כן] וואָס האָט ער עפעס אַריינגעמישט נאָך מאה כיוצא בו, נאָך הונדערט, די וועלן דאָך אויך זיין אידן, [ולמה אמר] זאָלן חלילה שטאַרבן "הונדערט אַזעלעכע" ואל תנוק

^ט בפרקי דרבי אליעזר (פרק מה) וז"ל: וכשקבלו ישראל את התורה וכו' ואמרו לאהרן וכו' קום עשה לנו אלהים אֲשֶׁר יָלְכוּ לִפְנֵינוּ וכו' וראה אהרן לחור שנהרג ובנה מזבח להם וכו' שלח הקב"ה חמשה מלאכים להשחית את ישראל, ואלו הן קצף אף חימה משחית וחרון, שמע משה ויצא לקראת אברהם יצחק ויעקב וכו' אמר משה לפני הקב"ה וכו', ובזכות שלשה אבות הללו נעצרו שלשה מלאכי חבלה, קצף אף חימה, ונשתיירו שנים, חרון ומשחית. אמר משה לפני הקב"ה רבון כל העולמים למען השבועה אשר נשבעת להם כך עצור "משחית" מישראל, ונעצר המשחית, שנאמר (תהלים עח, לה) והוא רחום יכפר עון ולא יִשְׁחִית וְהַקֵּב לְהַשִּׁיב אָפוּ וְלֹא יַעִיר כָּל חֲמָתוֹ. וועד אמר משה לפני הקב"ה, רבון כל העולמים למען הגדול והקדוש שהודעת לי עצור "חרון" אף" מישראל, שנאמר (תשא לב, יב) שוב מחרון אפך והנחם של הָרָעָה לְעַמְּךָ. מה עשה משה, חפר בארץ כבית דירה גדולה בנחלת בני גר, וטמן את "חרון אף" בארץ כאדם שהוא חבוש בבית האסורים, ובכל זמן שהיו חוטאין היה עולה 'ופוער' בפיו לנשון ברוחו להשחית את ישראל, והיה משה מזכיר עליו את השם ומורידו למטה לארץ, לפיכך נקרא שמו "פוער". וכשמת משה מה עשה הקב"ה, נתן את קברו כנגדו, וכל זמן שהם חוטאין הוא רוצה לעלות ולפעור את פיו ולנשון ברוחו להשחית את ישראל והוא רואה את קברו של משה כנגדו, הוא מתפחד ויורד למטה לארץ, ולכן נאמר (זאת הברכה לו, י) ויִקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִי מוֹל בֵּית פְּעוֹר'.

וכן מבורא בגמרא סוטה (י.ד.): אמר רב חמא ברבי חנינא, מפני מה נקבר משה אצל בית פערור, כדי לכפר על מעשה פערור. וכתבו שם התוספות וז"ל: ומדרש אגדה, בכל שנה ושנה בעת שחטאו ישראל בבנות מואב, באותו פרק בית פערור עולה למעלה כדי לקטרט ולהזכיר עון, וכשהוא רואה קברו של משה חוזר ושוקע, שמושה רבינו שקע בקרקע עד חוטמו, וכל שעה שעולה חוזר ונשקע למקום ששקעו משה רבינו. ממוספת רבי.

^ט במדרש רבה (ואתחנן ז, ט): שני דברים גזר הקב"ה, אחד על ישראל ואחד על משה. אחד על ישראל בשעה שעשו אותו מעשה, מנין שנאמר (עקב ט, יד) הֲרַף מִמֶּנִּי וְאֶשְׁמִידֶם, ואחד על משה בשעה שביקש משה ליכנס לארץ ישראל, אמר לו הקב"ה לא תעבור את הירדן הזה. ומשה ביקש מן הקב"ה לבטל את שתיהן, אמר לפניו רביש"ע סלח נא לעון העם הזה פְּגַלְךָ חֲסָדְךָ (שלה יד, ט), ובטלה של הקב"ה ונתקיימה של משה, מנין שנאמר (שם פסוק כ) סִלְחָתִי כְּדִרְךָ. כיון שבא ליכנס לארץ ישראל, התחיל אומר אַעבְרָה נא וְאֶרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה, אמר לו הקב"ה, משה כבר בטלת את שלי וקיימתי את שלך, אני אמרתי ואשמידם, ואת אמרת סלח נא, ונתקיים שלך, ואף עכשיו מבקש אני לקיים את שלי ולבטל את שלך. א"ל הקב"ה, משה אין אתה יודע מה לעשות, אתה רוצה לאחוז את החבל בשני ראשיו, אמר לו אם אַעבְרָה נא אתה מבקש לקיים, בטל סלח נא, ואם סלח נא אתה מבקש לקיים, בטל אַעבְרָה נא. אמר רבי יהושע בן לוי, כיון ששמע משה רבינו כך, אמר לפניו רבונו של עולם ימות משה ומאה כיוצא בו ואל תנוק צפורנו של אחד מהם.

^ל בסעודת ליל ש"ק תשכ"ו. ונדפס בדברי יואל עמוד מא (ובחנינא עמוד צג), עיי"ש. ועיין לעיל אות לח, צח, קי.

צפורנן של "אחד מהם", נו פאָרוואָס זאָלן די' הונדערט שטאַרבן, אַז דו זאָגסט אל תנזק צפורנן של "אחד" מהם, וואָס ווילסטו האָבן פון די "הונדערט".

קסט

[קושיא י']

על מי הכונה באומרו מאה "כיצא בו"

[און] וואָס איז דער "כיצא בו", ווער זענען די כיצא בו.

קע

הקדמה לישוב קושיא מ-י

בספר הליקוטים: אחת לחמשים שנה בא נשמת משה רבינו בכל דור, כדי ללחום עם הערב רב

[נגאָר] קען זיין, [דהנה] משה רבינו שפעטער [הוא בא בכל דור, ווי] דער אר"י הקדוש זאָגט אין ספר הליקוטים טאַקע דאָ אַט אין די וואָכעדיגע סדרה^{לא}, [בפסוק] וַיִּתְּעֶבֶר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם.

[דהנה] משה רבינו האָט דאָך געברענגט דאָס ערב רב [שקיבל אותם בצאתם ממצרים]. ער האָט טאַקע אינזין געהאַט [לטובה, אָבער] על כל פנים דעס האָט דאָך געשאַדט [לישראל], און נאָכדעם זענען זיי דאָך [געבליבן מהם] אין אַלע דורות. זאָגט דער אר"י הקדוש אַ פלא, זאָגט ער, איין מאָל אין "פופציג יאָר" קומט אַראָפּ "משה רבינו" אויף דעם עולם, [כדי] מ'זאָל אַכטונג געבן אַז דאָס "ערב רב" זאָל נישט משחית זיין דעם "כלל ישראל", [ולכן יורד נשמת משה רבינו בכל דור כדין ער זאָל "אַקעגן ערב רב" זיין].

זאָגט ער, ער קומט אַראָפּ איין מאָל אין פופציג יאָר, אַזוי זאָגט דער אר"י הקדוש דאָ, ס'קומט אַראָפּ משה רבינו^{לב}.

^{לא} בספר הליקוטים (ריש פרשתן): וַיִּתְּעֶבֶר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם. דע כי בכל דור בא משה בסוד עיבור, לפי שהקב"ה לא היה רוצה לקבל "ערב רב", ובוה [אלו לא קבלו אותם ולא החטיאו את ישראל] לא היה מיתה ולא גלות, כמו שאמרו רז"ל [עירובין נד.] על הפסוק (שמות לב, טו) חֲרֹת עַל הַלְחָוֹת, חירות ממלאך המות. והוא קבלם, בחשבו כי טוב הוא להכניסם בקדושה, ובפרט שהיו נוגעים לו קצת, כמו שנאמר (בהעלותך יא, ה) אֲשֶׁר אֶנֶכִּי בְקִרְבּוֹ, וכתוב (בא יא, ח) וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרִגְלֶיךָ, ולזה רצה לתקנם, ואדרבה קלקלו לישראל. וזהו סוד מה שנאמר (תשא לב, ז) לֶךְ יָדְךָ בִּי שַׁחַת 'עֲמָךְ' וכו', נשחת לא נאמר אלא שַׁחַת, פירוש שַׁחַת [עמך] לישראל, ועתה רוב הדור מהם. ולזה הוצרך לבוא משה בעיבור אחד לחמשים שנה, לפי שהוא שורש "ישראל", לתקנם שלא יטעו "ערב רב". וקודם שחטאו ישראל, היה משה בתכלית השלימות, והיה משיג שער ה' של חמשים שערי בינה הגדול מכולם, וכשחטאו ישראל נעלם ממנו וכו'.

ולחיות שכוונת משה רבינו ע"ה היה לטובה, לא מנע השם יתברך ממנו הטוב, ובעת אסיפת רוחו, וַיֵּעַל מֹשֶׁה מֵעֶרְבַת מוֹאָב אֶל הַר "נֶבֶז" (ברכה לד, א), ז' בו, ונכנס ה' בשמו, ונעשה נשמה^ה, וידוע כי נשמה הוא בינה. והנה כמה תפלות התפלל משה שלא יבוא בעיבור כל דור, ולא נענה. וזהו שנאמר "וַיִּתְּעֶבֶר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם, שאני בא בעיבור כל דור לְמַעַנְכֶם", כי אתם גורמים לי, והיה מדבר עם ערב רב. או מדבר עם ישראל, ופירוש לְמַעַנְכֶם, לתקן אתכם. ומלת "בי", רמז ל"ב חדשי עיבור, כענין רבה תוספאה (יבמות פ.). וְלֹא שָׁמַע אֵלֶי, שלא נתקבלה תפילתי. עכ"ל ספר הליקוטים (ועיי"ש עוד).

ובשער הגלגולים (הקדמה כ) כתב וז"ל: כי אין לך דור ודור משה רבינו ע"ה אינו בתוכו, בודד (קהלת א, ה) וַיִּרַח הַשָּׁמַיִם וְכָא הַשָּׁמַיִם, דור הלך ודור בא (שם, ד), כדי לתקן את הדור ההוא. וע"ז באור החמה (על הוזהר ח"ב קטו): דנשמות הצדיקים שבישראל, בהם מתנוצצת נשמת משה רבינו ע"ה, ומאירים ממנו כאור השמש המתנוצץ בכוכבים.

^{לב} וידוע שהיה רגיל בפי הגה"צ המקובל רבי ישעי' אשר זעליג מרגליות זצ"ל, שבדור הזה נתקיים זאת ברבינו הקדוש זי"ע, שהוא היה הניצוץ ממה רבינו שירד לעולם להציל את בני ישראל מן הסתת הערב רב שהם כתות הציונים למיניהם. ואמר שזה טעם נוסף על קריאת ספרו ויואל "משה", שלא רצה רבינו לכתוב בעצמו. ובשנת תש"כ לקראת יום הצלה רב רביה"ק זי"ע ביום כ"א כסלו, כשהזמינו את הגה"צ המקובל רבי ישעי' אשר זעליג מרגליות זצ"ל שישתתף בסעודת הוואה ונינוס חלמידי רבינו שהתקיימה באותה שנה בעיר

קעא

ההכוונה לאיזה 'ניצוץ' מנשמת משה שבא בבחינת "עיבור נשמה" בצדיק הדור

נאָר איך פאַרשטיי, ס'איז נישט אינגאנצן משה רבינו [ממש, נאָר] על כל פנים אַ "ניצוץ" פון משה רבינו'ן. [כעין ווי] די גמרא זאָגט (שבת קא: עמוד) "יעדער תלמיד חכם איז בחינת [משה, ואמרו זה לזה 'משה' שפיר קאמרת].

על כל פנים זעט אויס [בלשון ספר הליקוטים, דהכוונה] ווי בחינת עיבור [נשמה, ועל זה נאמר] "וַיִּתְעַבֵּר ה' בִּי לְמַעַנְכֶם, [ועל אופן זה] קומט אַראָפּ משה רבינו [בכל דור].

קעב

ישוב קושיא ב'

משה רבינו כבר ראה שבאם לא יכנס לארץ, יומשך עוד הרבה דורות קודם הגאולה, ועל זה אמר שעוד ימותו במשך הדורות כמה צדיקים שהם "כיוצא בו", דהיינו שהם ניצוץ מנשמת משה

[והנה] משה רבינו האָט שוין דאָס געזען [פון פאַראויס], אַז [אויב] ער גייט נישט קיין ארץ ישראל און ס'וועט נישט זיין די גאולה, וועט ער נאָך מוזן אַסאך מאָל אַראָפּקומען, און די וועלן זיין "כיוצא בו". טאָקע ד' האָט ער געמיינט.

[ומה שאמר עליהם "ימות מאה כיוצא בו", הכוונה ווייל] אין די אַלע דורות נעבעך זענען נסתלק געוואָרן די אַלע גרויסע, די אַלע צדיקים [שנתעבר בהם נשמת משה], האָט ער געזאָגט ימות משה ומאה "כיוצא בו", טאָקע זיי זענען "כיוצא בו", זיי זענען אַ בחינה פון משה רבינו^ל, די אַלע דורות האָט ער געזען וואָס ס'וועט דורכגיין, [וכמו שרואין עתה כין] הָמָּה הֵלְכוּ לְמִנְחֹת וְאוֹתָנוּ עֲזָבוּ לְאַנְחֹת^ל.

בני ברק, ומחמת מצב בריאותו לא היה יכול להשתתף, כתב מכתב נלהב לכבוד היום, ובתוך המכתב (נדפס באוצרות ירושלים חלק קטו) כתב וז"ל: ולכבוד היום על ראש שמחתנו, מצאתי לנכון להעתיק לכם קטע ממכתב תשובה שהשבתי לרבינו הקדוש שליט"א מְקַבֵּל ספרא דמר"ט ט"ב "ויואל משה" ששלח לי.

הנה כ"ק רבינו שליט"א בסיום הקדמת ספרו הקדוש כותב תרי טעמי על קריאת שם הספר בשני שמות האלה [ויואל משה], ועתה על מחשבותי להוסיף עוד טעם כעיקר על אשר קרא ספרו גם בשם "משה". כי זה דבר ה' אשר היה אל רבינו יואל שליט"א, [ונכתרגומן] [יואל א, א] פתגם נבואה מן קדם ה' דהוה עם יואל. והוא במה שכתב וגילה רבינו האריז"ל זי"ע וז"ל קדשו, דע כי בכל דור ודור בא משה בסוד העיבור, לפי שהקב"ה לא היה רוצה לקבל ערב רב וכו', ועתה רוב הדור מהם, ולזה הוצרך לבוא משה בעיבור אחת לחמשים שנה לפי הוא שורש ישראל לתקנם, שלא יטעום ערב רב וכו' [ומעתיק שם בהמכתב את דברי האריז"ל הנ"ל בהוספות כמה הערות וצינונים], עד כאן לשון קדשו של רבינו האריז"ל זצוק"ל.

וצא וראה מה שכתבנו (בהגהותינו אור זרוע לצדיק על ספה"ק צבי לצדיק מזידיטשוב דפי כב-כד) בענין דביקות לצדיקי הדור האמיתיים שיש בהם סימני טהרה וקדושה, אלו שלוחמים עם הערב רב 'בשינוי שמותם של הערב רב' בכל דור ודור, ולאלו הצדיקים בא נשמת משה רבינו ע"ה בעיבור נשמתם לעזרם ומגינים הוא, ואליהם תשמעון, כי דבריהם הם מפי משה מפי הגבורה נאמרו. ועיין עוד ברמב"ן (דברים יח, טז) שכן קבלו עליהם אז ישראל וכל שעמדו רגליהם על הר סיני לשמוע ממשלה לדורות עולם, עיי"ש.

ועתה אחי ורעי, אשירינה מה טוב חלקנו, ומה נעים גורלינו, שזכינו להיות ולהסתופף בצל כנפי קודש, בקירון פני 'משה' רבינו שליט"א, ואור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, נקבלה נא עלינו גם להבא, לאורו ובדרך קדשו נסע ונלך, ונזכה בקרוב לקבל פני מלכא משיחא קדישא האמיתי יחידי עם רביה"ק שליט"א בקרוב בימינו במהרה דין, אמן.

אחייכם אוהבכם וידידכם הנאמן המצפה לגאולה האמיתית ביעודי הנביאות.

ישעיה' אשר זעליג מרגליות

ועיין עוד בספר באילנא דחיי (חלק א, עמוד תקט) מה שאמר רבינו בעצמו בסעודת אסתר פסח תשי"ד בזה הלשון: פֶּאֶרְפֶּאֶל ווי אין בראָד, איך בין אַראָפּגעקומען אויף דער וועלט, אויסצוואַגן דעם אמת' !

^ל ונמצא דמה שאמר כיוצא בו, היתה הכוונה גם כן על עצמו, דהיינו על אותו הניצוצות שהוא חלק מנשמתו שיהיה בבחינת עיבור באותן הצדיקים שבכל הדורות. כן הוא בדברי יואל.

אבל נראה דגם בפשוט אתי שפיר כוונת רבינו כאן, כי משה רבינו ראה שבלאו הכי יעברו עוד כמה דורות עד הגאולה, ובהכרח שימותו עוד הרבה דורות, ובתוכם הרבה צדיקים שהם "כיוצא בו". ונמצא דמה שאמר

קעג

אַבער אַצינדערט שוין אויף דעם אופן זאל מיר זוכה זיין דעם נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי, ס'זאל זיין "יאמר אֱלֹקֵיכֶם".

קעז

ביאור מאמרם ז"ל: כל דור שלא נבנה בימיו, כאילו נחרב בימיו

הייבט לב מבאי הפירוש של אביו רבי אלעזר ניסן: דהכוונה לענין "כפרה", כי כל דור שמצטער על שלא נבנה בית המקדש, יש להם "כפרה" על עונותיהם, כמו שהיה בהדור של החורבן, שנתכפר להם עונותיהם בצער החורבן

איך האָב עס אינזין געהאַט טאַקע [לפרש מאמר הירושלמי]^ל כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו.

ברענגט דער זיידע זכרוננו לברכה דער ייטב לב^י, [וואָס] רבי אלעזר ניסן דער פאָטער [של הייטב לב] האָט געטייטשט, [דהנה] דאָס חורבן בית המקדש האָט דאָך מכפר געווען עונות, [כדכתיב] [איכה ד, כב] תָּם עֲוֹנֶיךָ בַּת צִיּוֹן^ל [איכ"ר ד, כה], זאָגט ער [דכוונת הירושלמי], דעם וואָס ס'איז נישט געבויעט געוואָרן דאָס בית המקדש, איז דאָך אויך אַ גרויסער צער, [אין] 'דער' צער איז "אַזוי מכפר" [העונות], כאילו 'נחרב' בימיו, [כדרך שהיה מכפר בזמן החורבן]. אַזוי האָט ער געטייטשט.

ברענגט ער [הייטב לב], ער האָט עס געזאָגט [רבי אלעזר ניסן] פאַר'ן ישמח משה, פאַר'ן פאָטער, האָט ער געזאָגט נַחֲמָתִי בְּנִי^ל.

קעח

ולדרכינו יש לומר עוד באופן אחר, על פי המדרש דהנחמה דלעתיד תהיה לכל דורות ישראל, ולא רק לאותן שראו החורבן

נאָר לדרכינו קען זיין דער פשט אַזוי אויכעט.

ווייל דער מדרש זאָגט דאָך [כדחובא לעיל באות קסב] [שיאמרו ישראל] טאַמער די נחמה איז נאָר פאַר דעם דור וואָס זיי האָבן געזען דאָס חורבן, האָט ער געזאָגט ניין, איך

"ימות מאה כיצא בו", קאי על דורות העתידים, ומה שאמר "ואל תנוק צפורנן של אחד מהם" קאי על אותו הדור שבמדבר, שלא יבטל מהם בקשת "סֶלַח נָא". [וממילא מיישב היטב קושיא ט].

^ל בגמרא מועד קטן (כה:) בכו לאבלים ולא לאבדיה, שהיא למנוחה ואנו לאַנְחָה. ובסליחות (לחעניות בפייט אנשי אמונה אבדו) סעו הָמָּה לְמִנּוּחֹת. עֲזְבוּ אוֹתָנוּ לְאֶנְחוֹת.

^ל בירושלמי יומא (פ"א ה"א, דף ה.): האומרים ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז, ז), אמרו כל דור שאינו נבנה בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו. - [וכן הוא במדרש תהלים (מזמור קלז)].

^ל בספר ייטב פנים (מאמר יפה לעינים לתמוך אב, אות א): והנה אמרו חז"ל (ירושלמי יומא א, א) כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו, ולכאורה הדברים מתמיהין, כי מה אית לן למיעבד יותר ממה שאנו מחכים ומתפללים בכל יום יום שנשוב ברחמים לביתו במהרה בימינו.

ושמעתי מפי אבא מארי הגאון הצדיק מו"ה אלעזר ניסן זצ"ל, שפירש דבריהם, ותורת חסד על לשונו. והוא כי עיקר הפדות של חורבן בית המקדש היה, בשביל שהדור שבימיהם נחרב הבית, אין לשער גודל הצער שהיה להם באותו זמן, וכמו כן תעה, הדור שמשים אל לבו ענין החורבן ומחכה מתי יבנה, ועודנה תכלינה עינינו, ועבר קציר קלה קיץ וְאֶנְחָנוּ לוא נושענו, אוי לנו כי פנה היום, ואין קול מבשר טוב כר, ומצטער על דלותן ושפלות של ישראל וגלות השכינה, ואשר עוד לא נבנה הבית, הנה זה מכפר עון הדור כאילו נחרב בימיו שהיה כפרתן של ישראל, עד כאן דבריו.

ואמר זה לפי מורי זקני [הישמח משה] ולה"ה וקלסיה, ואמר לו בזה הלשון בני נחמתני. כך שמעתי מפי הקדוש. - [וכ"כ עוד בייטב פנים לט"ו באב, אות כב. ובייטב ל"ג מדות ויר"כ, אות לא].

^ל וכמבואר במדרש רבה (לך ג. ג. ועוד בכ"מ): אמר רבי שמואל בר נחמן, אופיכי [פירש"י מלשון פרעון] גדולה נטלו ישראל על עונותיהם ביום שחרב בית המקדש, שנאמר תָּם עֲוֹנֶיךָ בַּת צִיּוֹן וגו'.

^ל הכוונה אפ"ל, דכידוע שהישמח משה הצטער מאוד על אורך הגלות ועיכוב הגאולה, וכלתה נפשו בתקות הגאולה, ובפירוש זה היה לו נחמה על צערו, שהיא מכפרת עונות הדרך.

בין געקומען מנחם זיין "אלע" דורות, שנאמר "יאמר", לא נאמר "אמר" אַלְקִיכֶם אלא "יאמר" אַלְקִיכֶם, דער בורא כל עולמים וועט עס זאגן [הנחמה] פאַר "אלע" דורות.

קעט

ולכן אמרו בן לענין "הנחמה", דכל דור שלא נבנה בימיו, יהיה שוה לאותו הדור שנחרב בימיו, שכולם יתחמו בהנחמות שבעת הגאולה

דעס איז דער פשט אין דעם כל דור שלא נבנה בימיו, מ'זאל נישט מיינען, לכאורה זעט דאך אויס דער לשון פון די נחמות, אז ס'איז פאַר די וואָס זיי האָבן געזען דאָס חורבן. זאָגט ער ניין, כל דור שלא נבנה בימיו איז כאילו נחרב, 'די' וועלן מקבל זיין די "נחמות", פונקט אזוי ווי 'די' וואָס ס'איז נחרב בימיהם געווען, איז דאָס טאַקע איינס [דהדור שלא נבנה בימיו שוה עם הדור שנחרב בימיו, לענין הנחמה]. איבערדעם זאָגט מען "יאמר" אַלְקִיכֶם [כמבואר במדרש].

קפ

ביאור כפל הלשון: נחמו נחמו עמי

ועל זה רמזו כפל הלשון "נחמו נחמו", הן על דור החורבן, והן על שאר הדורות

איבערדעם איז דאָס נחמו נחמו עמי [בלשון כפול], זענען די ביידע [סאָרט דורות].

קפא

ביאור הפסוק: כי לקחה מיד ה' כפלים ככל חטאתיה

רש"י וואָר המפרשים נדחקו דלכאורה איך שייך שיהיה העונש בכפלים, והלא אין זה מדתו של הקב"ה להעניש יותר ממה שראוי לפי החטא

[וממשיך הכתוב: דברו על לב ירושלים וגו'] כי לקחה מיד ה' כפלים ככל חטאתיה. מ'פלאָגט זיך [בהמפרשים, דלכאורה] ווי קען דאָס זיין [שיהא נלקים בכפלים], - איך וועל שוין נישט מאריך זיין, איך האָב געזאָגט אויף דעם שוין אנדערע פשטים^ט, - נאָר פשוט קען זיין נאָך [א פשט, דלכאורה קשה] ווי קאָן זיין עפעס כפלים.

קפב

ווי רש"י פרעגט^ב, איז דאָס דען די מדה.

און רש"י ענטפערט [דמקרא מלא הוא].

איך האָב דאָס שוין אויסגעשמעסט, איך האָב שוין געזאָגט לאַנג [צוריק, על דברי רש"י אלו, דלכאורה אינו מוכן תירוץ]^א, איך וועל נישט איבער'חזרין.

^ט בשבת פרשת ואתחנן תשט"ז אמר רבינו כמה דרכים על זה, זה בכל הג' סעודות. ונדפסו בחידושי תורה תשט"ז, בסעודת ליל ש"ק (עמוד תרנה ד"ה ובה), ובסעודה ב' (עמוד תרנט-תרס), וסעודה ג' (תרס-תרסב). - [ויעיין עוד בדברי יואל תנינא, בסוף פרשתו, כשמונה תירוצים על זה].

^ב ברש"י ישע"י (מ, ב): כי לקחה וגו'. [תרגם יונתן] ארי קבילת כס תנחומין מן קדם ה' פאלו לקת על חד תרין בכל חטאתהא. ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים, ואם תאמר היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאו? מצינו מקרא מלא (ירמיה טו, יח) ושלמתי ראשונה משנה עונם וחסאתם.

^א עיין בס"ג ואתחנן תשי"ז (לשון קדשו אות ח-ו) וז"ל:

מ'זאָג מיר אין דער היינטיגער הפטורה (ישע"י מ, א): נחמו נחמו עמי יאמר אַלְקִיכֶם, דברו על לב ירושלים וגו' כי מלאָה צבָהָה כי נרצה עוֹנָה, כי לקחה מיד ה' כפלים ככל חטאתיה. [ואיתא במדרש ובמפרשים בביאור המשך הכתוב, דכפל הלשון נחמו נחמו, הוא] א נחמה בכפלים, [וכהמשך הכתוב] וייל דער עונש [שלקחה מיד ה'] איז אויך געווען כפלים [על כן גם הנחמה יהיה בכפלים].

קפג

אבל י"ל דלשון "כפלים" מורה על הרבה פעמים ככה, בכפל כפלים

נאָר פשוט קען אויך זיין, [דהנה] לְקַחָה כפלים טייטשן זיי דאָס לשון^כ, דער רד"ק זאָגט עס אויך^כ [דלפעמים יתפרש כך, כי] כפלים מיינט מען נישט [דוקא] טאָפלט [דהוא שני פעמים ככה, רק] כפלים הייסט אַסאַך מאָל טאָפלט, וואָס ס'האָט קיין שיעור נישט, כַּפֵּל כפלים. [שהר"ן ס'שטייט נישט "כַּפֵּל" [בלשון יחיד, דהוא מורה ג"כ "טאָפלט"], נאָר "כפלים" [בלשון רבים, אסאך מאָל טאָפלט], אַסאַך כפלים.

קפד

ובאמת בשעת העונש בומן שלא עשו תשובה, לא נענשו רק מדה אחת כפי החמא

נאָר דער אמת איז אַזוי, ווי קען דאָס זיין [שיענשו בכפלים], ס'איז דאָך [הצור תמים פֿעלדו כי כל דרכיו משפט] קל אַמוֹנָה וְאֵין עוֹלָם^מ (האזינו לב, ה), קאָן דען זיין מ'זאָל עפעס 'נעמען' חלילה [איזה עונש] 'מער' ווי ס'קומט [אים], טאָפלט.

לכאורה איז דאָך א גרויסע קשיא [על אומרו כי לקחה מיד ה' כפלים]. מילא 'נחמה' בכפלים [שפיר מוכן, ווייל] השי"ת גיט 'מער', [מחמת] מדת טובו, ס'איז דרכו להטיב, מדה טובה מרובה ממדה פורענות. אָבער ווי קען זיין א 'פורענות' מ'זאָל נעמען כפלים, [הלא] קודשא בריך הוא לא עביד דינא בלא דינא (ברכות ה:), איז דאָך עס שלא כדין [אם העונש יותר מן החטא].

רש"י שטעלט זיך דערויף דאָרט אויפן אַרט אין ג"ך, ווי איז פאַרהאַנגן [שיהיה מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאון]. זאָגט ער, ברענגט ער א פסוק [שכן מצינו מקרא מלא וְשִׁלַּמְתִּי רָשָׁוֹנָה] [מִשְׁנָה"ה] [עֲנוּם וְחִטָּאתָם] (ירמי' טז, יח). נאָר לכאורה פון דאָרטן [מהפסוק מִשְׁנָה עֲנוּם] איז דאָך אויך ווייטער קשה די קשיא [דסוף סוף היאך מדתו של הקב"ה לשלם לאדם כפלים בחטאון].

כ'האָב שוין פאַריאָר [בפרשת ואתחנן תשט"ז] גערעדט דערפון, שוין געזאָגט פשט, כ'וועל היצט נישט איבער'חזר'ן, אָבער וואָס מ'קען [נאָך באופן אחר] זאָגן [בביאור הכתוב] כי לקחה מיד ה' "כפלים" וכו'.

^כ בספר כד הקמח לרבינו בחיי (ערך נחמו) כתב וז"ל: כי לקחה מיד ה' כפלים. הכפל יוכל להיות פעם ושתים ושלש, כמו [יחזקאל כא, יט] וְתִכְפֹּל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָּהּ, כלומר ג' פעמים תכפל. או כפלים רוצה לומר שתיים, על שתי גליות שגלו ישראל, גלות בבל והגלות הזה, ולמה היה זה, בעבור כל חטאתיה. עכ"ל.

והיינו שבא גם כן ליישב מה שטרחו כל המפרשים לברר לשון "כפלים" שלא כמשמעות הפשוט, כי היכי דלא תקשה כקושייתנו האריך אפשר שתהיה העונש יותר מן הראוי, והלא אין זה מדתו של הקב"ה. ולזה כתב ב' תירוצים, אופן א' דכפלים פירושו הרבה פעמים, אבל אין הכוונה על מה שלקחה "בבת אחת" כפלים מחלקה, אלא הכוונה על מה שלקחה עונשים "בזה אחר זה", עבור מה כל חטאתיה שחטאה הרבה פעמים בזה אחר זה. ואופן ב' דלעולם כפלים פירושו רק "שתיים" ולא יותר, והכוונה על שתי הגליות. ועכ"פ רואין בפירושו הראשון שיתכן לפרש לשון "כפלים" הרבה פעמים, ומזה אנו למדין לדרכינו באופן אחר שנוכל לפרשו על כפל כפלים הרבה פעמים, והבן.

[ועיין עוד בפירושו האברבנאל (ישעי' מ): ל פי שכנסת ישראל רצתה בעונה והחזיקה בו ולא עזבתו, כי אם היו ישראל עוזבים עונם ושבים אל ה' היה ממנה גאולתם, ועל זה עצמו אמר כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, "שכפלים הוא רמז על היריבו והפצר הצרות אלו על אלו" וכו'].

ועיין כזה בדברי הישמח משה (הפסרת ואתחנן) לפי דרכו וז"ל: ועל פי זה יתפרש כי נרצה עונה, היינו עונשה כמו שפירש הרד"ק, ושמה הוא מאי ענין עון לעונש, לזה יבאר כי לקחה מיד ה', הוא "כפל כפלים" הרבה בכל חטאתיה, כי כל עונש הוא חטא, ועל כל עונש מגיע עונש, והבן.

^כ הרד"ק כתב כאן בפירושו הרבינו בחיי בכד הקמח (דלעיל), וז"ל: כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה. הכפל יוכל להיות פעמים שתיים "או יותר", כמו ותכפל חרב שלישיתה ר"ל שלש פעמים תכפל. ובאמרו כפלים ר"ל שתיים והוא אומר על שתי גליות שגלו ישראל גלות בבל וזה הגלות ולמה היה זה בעבור כל חטאתיה, עכ"ל. - ועיין בהערה הקודמת בביאור הענין. והגם שהרד"ק לא מפרש רק כפירושו השני של הכד הקמח, אבל עכ"פ נזכר בתוך דבריו שיכולין לפרש לשון כפלים על יותר משתים.

^כ וז"ל רש"י (האזינו שם): הצור תמים פֿעלדו. אע"פ שהוא חזק כשמיא פורענות על עוברי רצונו, לא בשטף הוא מביא כי אם בדיון, כי תמים פעלו: קל אַמוֹנָה. לשלם לצדיקים צדקתם לעולם הבא ואע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו. וְאֵין עוֹלָם. אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעולם הזה: צדיק וְיִשָּׁר הוא. הכל 'מצדיקים' עליהם את דינו, וכך ראוי וישר להם. צדיק מפי הבריות, וישר הוא וראוי להצדיקו.

קפה

אבל לעתיד הלא יעשו תשובה שלימה וגמורה, ויהא נמצא למפרע שהחטאים נתהפכו לזכיות, ונמצא שגם העונש זה שהיה כפי החטא, הוא למפרע ככל כפלים, שהרי שוב אין כאן חטא רק זכיות. ולכן גם הנחמה תהיה אז בכפל כפלים

נאך דער אמת איז אזוי.

אידן וועלן דאך תשובה טון [בעת הגאולה], הובטחו על התשובה זאגט דאך דער רמב"ם (תשובה ז, ה), [דכתיב] וְשָׁבַת עַד ה' אֶלְקֶיךָ, ס'איז אן 'הבטחה' מה. מילא אידן וועלן תשובה טון, נאך [אויף] די האַרבע עונות [ווי] כריתות ומיתות בית דין, [הרין] אפילו מ'טוט תשובה, [איז] תשובה תולה ויסורים מכפרים (יומא פו.), יסורים מוז מען אלץ האַבן.

נאך די גמרא זאגט (ערכין טז:)^מ היכי דמי יסורים, [אפילו] הושיט ידו לכיסו קען זיין, מיט רַחֲמִים וְחַמְלָה, שוואַכע יסורים וואָס מ'קאן פאַרטראָגן לייכט. על כל פנים יסורים מוז מען האַבן.

אַבער אַז מ'טוט נישט קיין תשובה חס ושלום, איז דאך אַרגער. אזוי ווי ס'איז נעבעך בעונותינו הרבים [וואָס] מ'האָט סובל געווען די אַלע דורות, דורכדעם וואָס מ'האָט נישט געטון קיין תשובה.

[אַבער] לעתיד, דער גאַנצער כלל ישראל וועט תשובה טון, די אַלע וואָס זיי וועלן אויפשטיין בימי ביאת המשיח, ווען משיח וועט קומען, [און] מ'וועט טון תשובה שלימה, איז דאך למפרע [נמצא כי] די אַלע יסורים וואָס מ'האָט [סובל געווען, נעשו כאילו היו יתר על המדה].

[וואָרן] תשובה איז דאך [בבחינת] עוֹקֵר הַנֶּדֶר מֵעִיקָרָו^מ, [דהתשובה] מאַכט עס צוריק פאַר זכיות 'מעיקרא' (יומא שס), ממילא וועט אויסקומען [למפרע] זענען די יסורים וואָס זענען געווען [פריער] לעולם "צו שטאַרק" געווען, [דנמצא שהיו] כָּפֶל כָּפִלִים. נישט דעמאָלטס [בשעה שקבלו היסורין] וועט מען [זיין לקחה כפלים], בְּשַׁעֲתָן איז עס געווען פֶּדִין, אַז מ'טוט נישט קיין תשובה.

אַבער נאָך דער תשובה, אויף לְמַפְרָע, וועט עס דער בורא כל עולמים [רעכענען כאילו היה בכפל כפלים], דערנאָכדעם וועט דער בורא כל עולמים באַצאָלן [הנחמה] כפלים, [והכתוב אומר דבשעה שיהיה] נִחְמו עִמִּי וועט זיין [נמצא למפרע] כִּי לִקְחָה מִיַּד ה' "כָּפִלִים" כָּל חַטָּאתֶיךָ, וועט זיך אויסלאָזן דערנאָכדעם, נאָך די תשובה, וועט מען באַצאָלן דערנאָכדעם כָּפֶל כָּפִלִים.

^מ עיין גם לעיל אות ל (ד"ה שהרי).

^מ בגמרא ערכין (טז:): עד היכן תכלית יסורין, אמר רבי אלעזר כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו. מתקין לה רבא זעירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני, גדולה מזו אמרו, אפילו נתכוונו למזוג בחמין ומזגו לו בצונן, בצונן ומזגו לו בחמין, ואת אמרת כולי האי. מר בריה דרבינא אמר אפילו נהפך לו חלוקן. רבא ואיתימא רב חסדא ואיתימא רבי יצחק ואמרי לה במתניתא תנא, אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש, ועלו בידו שתיים. דווקא שלש ועלו בידו שתיים, אבל שתיים ועלו בידו שלש לא, דליכא טירחא למישידיהו. – וכל כך למה, דתניא דבי רבי ישמעאל, כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין, קיבל עולמו וכו'.

^מ כלומר שהתשובות עוקרת את החטא מעיקרא, ומהפכו לזכיות כאילו למפרע לא חָטָא מעולם, וכדרך שמצינו בהתרת נדרים שהחכם עוקר את הנדר מעיקרא, באופן שהנדר בטל למפרע. – והוא מלשון הגמרא כתובות (עד:): מה בין חכם לרופא, חכם עוקר את הנדר מעיקרי, ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא.

קפו

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֵאמֹר "אֱלֹקֵיכֶם", דער בורא כל עולמים זאל זאגן.

בקרב זאל מען זוכה זיין צו זען בנחמת ציון וירושלים, בקדושה וטהרה.

מ'זאל במהרה זוכה זיין מ'זאל מיר דערלעבן, מ'זאל מיר דערלעבן צו זען די

ישועה.

וְיִשְׁמְעֵנוּ בְּרַחֲמֵי טָאקע "לְעֵינֵינוּ" כָּל חַי לֵאמֹר (וכדלעיל אות קנג-קנח), לְעֵינֵינוּ כָּל חַי,

מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען מיט די אויגן, יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׁמַח לִפְנֵינוּ.

מ'זאל במהרה זוכה זיין מ'זאל נתנחם ווערן.

מ'זאל די זכיה האבן צו דינען דעם באשעפער באמת ובלב שלם, בקדושה

וטהרה.

וְנִסְיָגוֹן וְאַנְחָה (ישעי' לה, י).

ס'זאל דערלייכט ווערן אידישע אויגן, מ'זאל מיר זען דעם אמת.

בכל פעולה ופעולה זאל מיר טון דעם רצון הבורא ברוך הוא.

מ'זאל מיר זען די שמחה, יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, די שמחה אמיתיית,

בהתרוממות קרן התורה וישראל ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

